

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Studijní program: B4106 Zemědělská specializace
Studijní obor: Pozemkové úpravy a převody nemovitostí
Katedra: Krajinného managementu
Vedoucí katedry: prof. Ing. Tomáš Kvítek, CSc.

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE
Vývoj pozemkových úprav na území ČR

Vedoucí bakalářské práce:
Ing. Magdalena Maršíková

Autor:
Martina Hiršová

České Budějovice, 2012

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
Fakulta zemědělská
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martina HIRŠOVÁ**
Osobní číslo: **Z09483**
Studijní program: **B4106 Zemědělská specializace**
Studijní obor: **Pozemkové úpravy a převody nemovitostí**
Název tématu: **Vývoj pozemkových úprav na území ČR.**
Zadávající katedra: **Katedra krajinného managementu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem práce je zpracovat formou rešerší průběh nakládání s pozemkovou držbou na našem území, od počátků osídlování až po současnost.

1. Počátky osídlování - kolonizace.
2. První návrhy řešení pozemkových úprav pro vyšší efektivnost zemědělské výroby.
3. Říšské návrhy a pozemková reforma.
4. Pozemkové úpravy v období kolektivizace.
5. Současný způsob řešení pozemkových úprav v ČR.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 40 stran
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

Metodický návod k provádění pozemkových úprav, MZ-ÚPÚ, Praha, 2010
Toman, F.: Pozemkové úpravy, Brno, 1995
Maršík Z., Maršíková M.: Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav Čechách a na Moravě, Praha 2007
Bumba, J.: České katastry od 11. do 21. století. Grada, Praha 2008
Černý, V.: Pozemková reforma v 18. století, Praha 1928
Němčenko, N.: Dějiny pozemkových úprav I,II, III, IV, Praha, 1970
Vyhláška č. 26/2007 Sb., Praha, 2007
Zákon č. 139/2002 Sb. O pozemkových úpravách a pozemkových úřadech

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Magdalena Maršíková
Katedra krajinného managementu

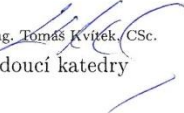
Datum zadání bakalářské práce: 14. března 2011

Termín odevzdání bakalářské práce: 15. dubna 2012

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
studijní oddělení
Studená 13
370 05 České Budějovice

prof. Ing. Miloš Soch, CSc.
děkan

L.S.

prof. Ing. Tomáš Kvítek, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 14. března 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zemědělskou fakultou JU) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Dne: 8. 4. 2012

Hříšová

.....

Poděkování:

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní Ing. Magdaleně Maršíkové za poskytnutí materiálů, cenné rady a připomínky, které posloužily k vypracování mé bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat svým rodičům a přátelům za podporu při mém studiu.

Abstrakt:

Bakalářská práce se zabývá historií pozemkových úprav na území České republiky. Vysvětluje formy a procesy pozemkových úprav v jednotlivých obdobích. V historickém kontextu poukazuje na nutnost a potřebu jejich realizace. Jsou vždy odrazem politických a hospodářských poměrů. Postupně jsou rozebrány pozemkové úpravy od starověku až po současnost. Je zde pojednáno o průběhu kolonizace na našem území, reformách, scelování pozemků, kolektivizaci zemědělství a socializaci vesnice, a také o současném provádění pozemkových úprav. Součástí práce je zahrnutí legislativy, která je nezbytná pro tento obor.

Klíčová slova: Pozemková úprava, historie, kolonizace, raabizace, reforma, scelování, kolektivizace, restituce.

Abstract:

This bachelor's thesis deals with the history of land adjustment in the Czech Republic. It explains forms and processes of land adjustment in individual eras. It points out the necessity to carry it out in a historical context. Land adjustment is always a reflection of political and economical conditions. Step by step, land adjustment from the ancient times to the present day is analysed. The addressed topics are the process of colonisation in our region, reforms, land consolidation, collectivisation of agriculture and socialisation of the village; also the current methods of land adjustment. The work also covers the legislation that is necessary in this field.

Keywords: Land adjustment, history, colonisation, raabisation, reform, land consolidation, collectivisation, restitution.

Obsah

1. Úvod	9
2. Pozemkové úpravy ve starověku	10
3. Období feudalismu	13
3.1 Období vnitřní kolonizace	13
3.2 Období velké kolonizace	14
3.3 Pozemkové úpravy od 15. do konce 17. století.....	15
4. Pozemkové reformy 18. století	17
4.1 Raabův aboliční systém (raabizace).....	18
4.1.1 Podstata aboličního systému	18
4.1.2 Raabizační práce.....	19
4.1.3 František Antonín Raab	22
5. Období kapitalismu	24
5.1 Scelování (komasace).....	25
5.1.1 Dobrovolné scelování pozemků.....	26
5.1.2 Život a dílo Skopalíka	30
5.1.3 Úřední scelování v období let 1883 - 1948.....	31
6. Agrární reformy v první ČSR	34
6.1 První pozemková reforma.....	34
6.2 Pozemková reforma po roce 1945.....	35
6.2.1 Přídělové řízení	36
7. Pozemkové úpravy v letech 1945-1950 (THÚP)	39
8. Pozemkové úpravy v období kolektivizace a socializace vesnice	41
8.1 Vznik jednotných zemědělských družstev.....	41
8.2 Pozemkové úpravy v období socializace vesnice	42
8.2.1 První etapa – JHTÚP	42
8.2.2 Druhá etapa – SHTÚP	44
8.2.3 Třetí etapa – SPÚ.....	47

9. Pozemkové úpravy po roce 1989	51
9.1 Zákon č. 284/1991 Sb., o pozemkových úpravách a úřadech.....	52
9.2 Formy pozemkových úprav.....	53
9.2.1 Jednoduché pozemkové úpravy	53
9.2.2 Komplexní pozemkové úpravy	53
10. Současné provádění pozemkových úprav	57
10.1 Formy pozemkových úprav.....	57
10.2 Předmět a obvod pozemkových úprav.....	59
10.3 Zpracovatelé pozemkových úprav	59
10.4 Financování pozemkových úprav	59
11. Závěr	62
Seznam literatury	64
Odborná literatura	64
Legislativa	66
Seznam obrázků.....	67
Seznam tabulek.....	67

1. Úvod

Pozemkové úpravy lze vnímat jako multidisciplinární obor, který se zabývá novou organizací zemědělského půdního fondu s dopadem na všechny systémy, které se v krajině vyskytují. Také lze říci, že pozemkové úpravy mají u nás i ve většině evropských zemí dlouholetou tradici. Jsou v každé zemi a v každé době odrazem politických a hospodářských poměrů a změn.

Pozemkovými úpravami můžeme nazvat každý lidský vědomý zásah do krajiny, který má za cíl vytvoření podmínek pro racionální uspořádání vlastnických vztahů k zemědělským a lesním pozemkům s ohledem na hospodaření a na potřeby krajiny, včetně tvorby společných zařízení. S touto podobou pozemkových úprav se setkáváme již od nejstarších dob. Účast zeměměřičů se v průběhu vývoje stala samozřejmostí a nutností.

Pozemkové úpravy byly vždy v různých vývojových etapách chápány jako nástroj vládnoucích vrstev k provádění zemědělské politiky. V oblasti politické, hospodářské, ekonomické nebo v oblasti právních vztahů vyjadřovaly vždy prostředek pro zabezpečení obživy společnosti jako zdroje pro její další rozvoj.

V každém období byly a jsou jiné důvody pro úpravu pozemkové držby a spolu s tím i jiné důsledky a způsoby provádění pozemkových úprav. Do provádění se vtiskuje úroveň vyspělosti civilizace.

Z hlediska projektování a provádění jsou pozemkové úpravy dlouhodobým a složitým mezioborovým procesem. Z jiného pohledu lze na ně pohlížet jako na dlouhodobou investici, na níž se podílí nejen český stát, ale i Evropská unie prostřednictvím svých programů, a v řadě případů i další neveřejné subjekty.

Cílem této bakalářské práce je popsat a charakterizovat jednotlivá období pozemkových úprav na území České republiky. V historickém kontextu poukazuje na nutnost a potřebu jejich realizace. Seznamuje s definicemi, pojmy a legislativou, která slouží k provádění pozemkových úprav.

2. Pozemkové úpravy ve starověku

Dějiny zeměměřictví a pozemkových úprav měly společný začátek ve starém Egyptě před několika tisíci lety. Každoroční záplavy v údolí Nilu nutily tehdejší vládcy nechat rozměřit a rozdělit úrodnou půdu každý rok znovu a znovu mezi zemědělce. V antickém Řecku už bylo abstraktní myšlení vysoce rozvinuto, a tak z původně praktické činnosti rozdělování pozemků se začala oddělovat geometrie, nejdříve jako technická činnost zeměměření, později jako teoretický počátek moderní matematiky [11].

První historické zmínky a údaje o právních a technických opatřeních v oboru pozemkové držby a s nimi spojenými zeměměřickými pracemi najdeme již v historické literatuře o starověkém Babylonu a Egyptě. První historické právní a technické prameny o rozsáhlém a technicky jednotném uspořádání půdy známe až ze starověkého Říma. Zde byly pozoruhodně propracovány právní a technické normy, způsob vytyčování, tvary pozemků, sítě polních cest, ohledy na jakost půdy při přidělování, mezníkování, vyhotovení polohopisných plánů, písemných operátů [23].

Ze všeobecně historických pramenů se dá usuzovat, že už v 5. století př. n. l. ve starověkém Římě bylo propracované pozemkové právo a pozemková politika. V 1. století našeho letopočtu už byly sepsány ucelené traktáty o činnosti římských agrimensorů – zeměměřičů [11]. Císař říše Římské Augustus (Gaius Octavianus, 63 př. n. l. – 14 n. l.) zařadil roku 27 př. n. l. zeměměřiče do schématu státní správy [3].

Podle druhů prováděných prací se římstí zeměměřiči dělili na:

- 1) Agrimensores – prováděli měření pozemků, vytyčování cest, zakládání sídlišť, civilních a vojenských měst a táborů;
- 2) Decempedatores – prováděli měření s 10 stopou latí zvanou decempeda;
- 3) Finitores – určovali pozemkové hranice;
- 4) Gromatici – měřili s přístrojem groma (byl to záměrný kříž, na jehož kolmých ramenech byly zavěšeny olovnice);
- 5) Mensores – měřiči [16].

Římané vedli mnoho válek a postupně dobývali řadu zemí. Dobytá území prohlašovali za svou provincii a její půdu připojovali ke svému státnímu půdnímu fondu. Tuto půdu nazývali ager publicus (půda veřejná). Odlišnost hospodářských a právních řádů a pozemkových poměrů v podrobených zemích, jakož i časově

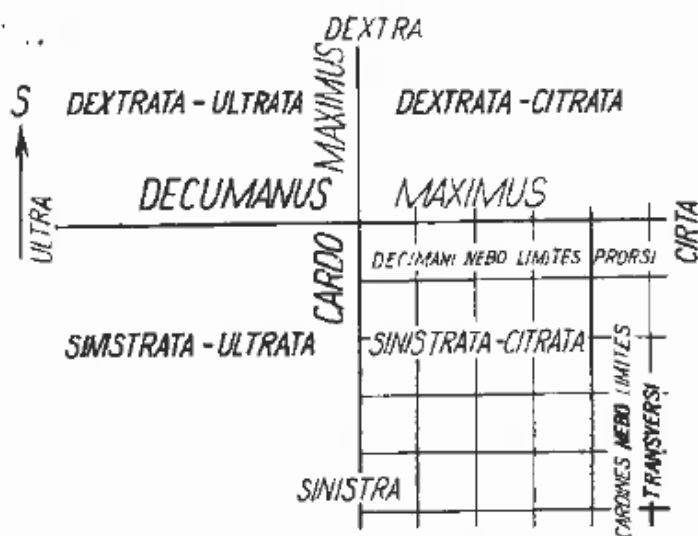
odlišné jejich zapojení do římské říše, to vše vedlo k odlišnému hospodaření s půdním fondem a v důsledku toho také k odlišným technickým způsobům uspořádání území [11]. Při rozdělování nově kolonizovaných zemědělských pozemků byl základní jednotkou actus, čtverec o straně 120 stop, odpovídající mělké křížové orbě [7].

Římští zeměměřiči, kteří velmi podrobně propracovali metodiku a techniku přidělových prací z hlediska celostátního vyměřování a pozemkových úprav prováděných pro kolonizační účely, dělili veškerou půdu na tři skupiny:

- 1) půda nezaměřená, kde hranice byly přirozené (potoky, rokle, kopce) nebo určené několika orientačními body (vrcholy kopců, osamělé stromy);
- 2) půda zaměřená jen po vnějších hranicích areálu, ale nerozdělená na jednotlivé přídělky;
- 3) půda vyměřená, rozdělená a přidělená osídlencům nebo jiným uchazečům [16].

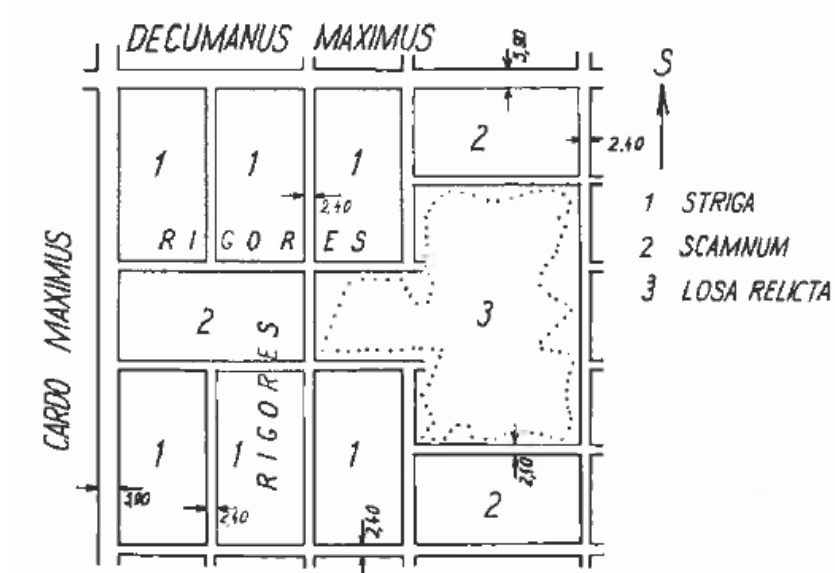
Zeměměřické vytyčovací a přidělové práce se prováděly v podstatě dvěma způsoby: první způsob se nazýval centuriace a druhý strigace a skamnace.

- 1) Při centuriaci (Obr. 1) bylo území určené ke kolonizaci zpravidla rozdělováno na pravidelné čtvercové pozemky. Vytyčování pozemků bývalo započato ze středu zájmového území. Základem byly dvě přímky rozdělující území na čtyři kvadranty. Přímky svíraly vždy pravý úhel a obvykle měly orientaci sever-jih a východ-západ. Od těchto přímek postupovalo vytyčování čtvercových pozemků, mezi nimiž byly veřejné cesty [11].

Obr. 1: Uspořádání způsobem centuriace, zdroj [16].

- 2) Tvar strig a skamen byl zásadně obdélníkový (Obr. 2). Byl-li obdélník položen svou delší částí ve směru sever - jih, nazýval se striga, a ležel-li ve směru západ - východ nazýval se scamnum. Nejdříve se vytyčovalo jako při centuriaci. Od přímek postupovalo vytyčování pozemků, které byly obdélníkové v poměru 1:2 [16].

Obr. 2: Uspořádání území při použití způsobu strigace a scamnace, veřejné polní hospodářské cesty, zdroj [16].

K označení hranic se používaly kamenné mezníky válcové i hranolové. Měřické, vytyčovací a přidělové práce byly ukončeny vyhotovením polohopisného plánu zvaného forma publica. Byly to nejčastěji měděné desky, v nichž byly vryty přímočaré hranice pozemků a jejich označení [11]. Je nesporné, že Řím ovlivnil další evropský vývoj.

3. Období feudalismu

Po pádu antického Říma, tedy po vyvrácení římské říše barbarskými kmeny ze střední a severní Evropy, nastal v Evropě, všeobecně řečeno, politický a hospodářský chaos. Nesčetná a rozdrobená feudální panství měla různé „zákony“, různé způsoby života. Teprve někdy v 7. a 8. století se začaly z šera středověku vynořovat a postupně formovat novodobé evropské národy. Společenský a hospodářský život se začal organizovat na větších územních celcích. Způsoby organizování hospodářství, tedy i organizování zemědělství, byly v různých částech Evropy různé a také rychlost vývoje v čase byla velmi nestejná [11].

Pozemkové úpravy jsou souborem právních, hospodářských a technických opatření nutných k provedení plánovitého uspořádání určitého území pro potřebu zemědělství za účelem zvýšení jeho hospodářské efektivity. První plánovité provádění nové organizace půdního fondu a zemědělské zástavby, které splňuje všechny tyto požadavky a bylo prováděno na území Čech a Moravy, spadá do 12. - 14. století [22].

3.1 Období vnitřní kolonizace

Český stát se začal formovat někdy v 8. až 9. století. Způsob života se po odrážení kočovných Avarů začal uklidňovat a postupně se začalo rozvíjet zemědělství. Pro toto a následující období byla významným faktorem zemědělská kolonizace. Kolonizací nazýváme osídlení a zúrodnění dosud neobdělávané půdy, ať už jde o rozšíření polností určité existující vesnice, nebo zakládání nových vesnic, později i klášterů a měst na dosud neobydlených místech [11].

Až do 12. století probíhala tzv. vnitřní kolonizace, která se děla na úkor vnitrozemských lesů a pastvin. Na značných prostorách byl starý prales zvaný „Český pohraniční hvozd“ nebo též les pozemní, zvaný silva liminaris. Jeho mýcení bylo zakázáno, a to z důvodů obranných. Podle některých starých pramenů byla plocha zalesnění na území Čech až 96% celkové rozlohy [22].

O tvarech pozemků v období vnitřní kolonizace na území našich historických zemí můžeme předpokládat, že to původně byly patrně také čtverce anebo těmto tvarům velmi blízké obdélníky, u kterých se šířky poměrně nepatrně lišily od délek, tj. tak jako v Římě [17].

S postupným růstem domácí populace selského obyvatelstva a současnými zájmy feudálů dosud existující zemědělský půdní fond již nestačil. Vzniká potřeba jeho rozšíření. Feudálové, kteří vlastnili půdu v pomezích a jiných prostorech, nemohli však již ve většině případů pokračovat dále ve vnitřní kolonizaci, poněvadž existující domácí pracovní síly poddaných nestačily. Pokračování ve vnitřní kolonizaci se za těchto okolností stává téměř nemožné [22].

Za tohoto stavu věcí bylo možné pokračovat v kolonizaci, ať již z toho či jiného důvodu, jen s použitím cizí pracovní síly. Otevřely se dveře pro kolonisty cizí. V podstatě konec této vnitřní kolonizace se časově zhruba ztotožňuje s koncem doby knížecí – rok 1198 [17].

V té době platilo pro veškeré selské obyvatelstvo v Čechách právo – *ius Bohemae* a na Moravě právo Moravské – *ius Moraviae* [22]. Nájemce pozemků byl nesvobodný na nesvobodné půdě, patřící feudálovi. Nájem byl sjednáván ústně, byl nedědičný a kdykoliv vypověditelný [3].

3.2 Období velké kolonizace

Další kolonizace, ve 12. a zejména ve 13. století, které bylo dobou největšího rozmachu a současně vrcholem velké kolonizace, byla v podstatě pokračováním kolonizace předcházející [17].

V období mezi 12. a 14. stoletím bylo naše území obsazováno především německými a holandskými kolonisty [24]. Přicházející zahraniční kolonisté byli osazováni již za jiných právních podmínek než domácí selské obyvatelstvo. Pro nové kolonisty se zavádí právo emfyteutické – *ius emphyteuticum*, česky nazývané právo zákupní. Majitelem půdy zůstal feudál a osídlenci byli jen nájemci, ale právo zákupní bylo ve smyslu pozemkové držby nájmem svobodným, dědičným a nevypověditelným. Výše nájemného a smlouva jsou uzavírány písemně [22].

Zakládání nových vesnic, schopných samostatné existence, a rozvržení k nim patřícího půdního fondu bylo svěřeno tzv. lokátorovi, který ovládal měřické práce [7].

Lokátoři dostali od místního majitele pozemků (feudála) půdu, kterou museli v určité době splatit. Museli si najít dostatek zájemců o tuto půdu a v závislosti na terénních poměrech, vlastnostech půdy a hydrografické síti zvolit umístění zástavby, polí, pastvin a lesních pozemků. Tehdejší činnost lokátorů při zakládání nových vesnic byla prvním velkým budováním a přetvářením krajiny. Lokátoři byli první krajinní inženýři [26].

Podle [23] měl lokátor dva hlavní úkoly:

- 1) určení místa a způsobu zastavění vsi;
- 2) organizací jejího zázemí – půdního fondu, což představovalo:
 - a) rozvržení a vyměření půdy obdržené od feudála pro kolonizaci na jednotlivé lány pro jednotlivé přídělky;
 - b) určení hranic mýcení lesa;
 - c) rozmístění půdy orné, pastvin, zahrad, zpřístupnění pozemků sítí cest, průhonů pro dobytek apod.;
 - d) v zamokřeném území vytyčení sítě příkopů pro odvodnění.

Zavedení pluhu s odvalovací deskou čili odhrnovačkou, způsobující obrácení horní části půdy, dovoluje již hlubší a jednosměrnou orbu. V důsledku toho vznikají tvary úzkých a poměrně dlouhých, převážně pravoúhlých pozemků [17].

Zaměřování a vytyčování pozemků bylo primitivní. Používal se tzv. provazec zemský, tj. konopný provaz dlouhý 42 loktů, asi 24,8 m [11]. K délce provazce se ještě obyčejně připočítávala oprava z vlhkosti provazce, přiměřka zvaná „Naděl Buoh“, která byla 20 cm na každý provazec [17]. Jednotkou byly tzv. lány, které byly základní plošnou jednotkou, lišily se podle krajů i podle vlastníků (lán královský, kněžský, panský, selský); pohybovaly se v rozmezí 18 až 28 ha [3].

Později mimo lokátorů měřické práce prováděli vrchnostenští zaměstnanci jako lovčí, rybníkáři, písaři; tj. osoby, které při výkonu svého povolání přicházeli do styku s měřickými pracemi a konali tyto práce vedle svého hlavního zaměstnání. Teprve postupným vývojem došlo k uplatnění zeměměřičů – odborníků [17].

Počátkem 15. století je velká kolonizace v podstatě ukončena [24]. Hodnotíme-li tehdejší organizaci půdního fondu, řešení cestní sítě, tvarů pozemků, vodohospodářských opatření, delimitaci kultur, okamžité vytyčování a realizační práce, docházíme k závěru, že tyto úpravy byly nejdůležitější etapou vývoje pozemkových úprav v časovém rozpětí od 12. do 19. století [5].

3.3 Pozemkové úpravy od 15. do konce 17. století

Ve století 15. až 17. nastává etapa útlumu prací spojených s pozemkovými úpravami [26]. po stránce základní povahy terénu se obraz krajiny v této době v porovnání s etapou předešlou nezměnil. Ubývá lesů jejich kácením za účelem získání půdy především pro zemědělství. Někdy se na místě vykáceného lesa zřizoval rybník. Ubývalo i močálů jejich odvodněním, a to v první řadě rovněž pro získání zemědělské půdy. Naopak přibývá půdy orné, luk i rybníků [17].

Pro technickou stránku dějin pozemkových úprav na území našich zemí tato etapa nepřináší nic nového. Nicméně jedna skutečnost z té doby zasluhuje pozornost. Je to stabilizace hranic dominikálních (feudálních) pozemků kamennými mezníky [11]. Mezní právo až do 16. století bylo především právem obyčejovým nebo zvykovým. Později se setkáváme již se sněmovními usneseními. V roce 1600 byla vydána tiskem práce místosudího Jakuba Menšíka z Menštejna „Meze a hranice“, která českým sněmem v témže roce 1600 byla prohlášena za součást zemského zřízení a tím nabyla povahy zákona.

Jakub Menšík dělí mezní znamení na přirozená a umělá:

- 1) přirozená znamení: hranice lesů, vodní toky, strouhy, cesty a hlavně osaměle stojící vysoké stromy. Ve většině případů do nich vysekávali nebo vypalovali různá znamení jako kříž, střely, letopočet, číslo, zkratku názvu panství atd.;
- 2) umělá znamení měla svou speciální gradaci: hraničníky, mezníky a mezní znamení nižšího řádu [17].

Lomové body hranice panství byly osazovány kamennými hraničníky (mezníky). Materiálem byl převážně pískovec, protože do něj bylo snadné vtesat různá znamení, rozměr byl asi 65x25x120 cm [11]. Podle [17] byly mezníky ve starověku považovány za posvátné, pod ochranou bohů, a proto nedotknutelné. Byly vytvářeny mezníky s výstražnými znameními. Znamení napovídala, jaký trest postihne osobu, která by svévolně, zlomyslně narušila hranice poškozením nebo přemístěním mezníku (Obr. 3 a 4).

Obr. 3: Mezník s výstražným znamením
/Jindřichohradecký zámek/, zdroj [17].

Obr. 4: Mezník s křížem
/Jindřichohradecký zámek/, zdroj [17].

4. Pozemkové reformy 18. století

Koncem 17. století byla již obdělávatelná zemědělská půda v podstatě rozdělena. K určitým přesunům, v českých zemích dosti rozsáhlým, došlo po skončení třicetileté války (1648). Změny se však odehrály v podstatě jako změny držitelů (feudálů), po technické stránce se téměř nic nezměnilo. Od počátku 18. století se již začaly projevovat nedostatky víceméně chaotického rozdělování půdy v minulých stoletích [11].

V roce 1705 hanoverský tajný rada Mahrenholz navrhuje rozdělení půdy domén na malé selské hospodářské usedlosti. Návrh počítal ještě s pachtem na neurčitou dobu, tj. ne dědičným. V roce 1740 v Holštýnsku hrabě Rantzau na svém soukromém velkostatku rozděluje půdu poddaným, a to na jednotlivá menší hospodářství. po dvaceti letech mezi roky 1766-67 vydal hrabě tiskem zprávu o dobrých výsledcích. V roce 1775 vychází další vydání zprávy, se kterou se seznámil také Raab [4]. V roce 1763 v Prusku začalo dělení panských dvorů a na jejich půdě vznikaly selské usedlosti, které již měly právo dědičné [11]. Postup osídlování byl dvojitý: buď byl celý dvůr dán jednomu nájemci se závazkem, aby osadil půdu kolonisty, nebo královská komora prováděla osídlování sama. Jednotlivé přídělky měly výměru 60-90 jiter půdy. Výsledkem tohoto osídlení bylo: rozdělení půdy do 400 dvorů, vznik 900 nových vsí a usazení 300 000 kolonistů [4].

Na území Rakouska, pokud víme, návrhy pocházely od inženýra a později archiváře v Třeboni, zeměměřiče Petra Kašpara Světeckého z Černic. Známe ho jednak z dějin pozemkového katastru jako navrhovatele na vyměřování veškeré půdy jen odborníky, návrh podal Marii Terezií v roce 1777, jednak jako autora několika odborných zeměměřičských spisů [18]. P. K. Světecký doporučoval přesné zaměření a zmapování země 96 zeměměřiči pod svým vedením za 10 let. Předpokládal zaměření pouze uvnitř obcí [1]. Myšlenku Světeckého uvedl v skutek teprve Josef II., syn Marie Terezie. Císařský patent z roku 1785 stanovil, že všechny úrodné pozemky rustikální i dominikální se změní, zobrazí a určí se jejich výměry a hrubý výnos dle úrodnosti. Při měření v terénu se používalo grafické stolové metody (Obr. 5), ale jen v omezené míře, většinou se jednotlivé pozemky poměřovaly měřickými provazci a graficky byly zobrazovány víceméně od oka. Měření i se všemi pracemi písemného elaborátu bylo skončeno za čtyři roky [11].

Obr. 5: Měření pomocí grafické stolové metody, zeměměřič cílí z levého bodu, zdroj [1].

4.1 Raabův aboliční systém (raabizace)

Další vývojový stupeň pozemkových úprav na území Čech a Moravy je spojen s 18. stoletím. Byl vyvolán neustále se zhoršující situací poddaných, což se negativně projevilo ve finančních a populačních poměrech monarchie. Situace volala po radikální nápravě [20].

Nejvýznamnějším návrhem na pozemkové reformy z té doby byl nepochybně návrh Františka Antonína Raaba z Korutanska. Ten podal v roce 1775 návrh na odstranění roboty a dělení půdy velkostatků [11]. V 18. století, po konfliktech mezi feudály a původními zemědělci, pověřuje roku 1775 Marie Terezie F. A. Raaba provedením jeho návrhu aboliční soustavy na území Čech a Moravy [24]. Oficiální název pro tuto pozemkovou reformu z 18. století, v jejímž rámci se setkáváme s prováděním pozemkových úprav, byl v tehdejší době „Robot-Abolition-System“. V zemích českých se nazýval robotní abolice, aboliční systém a po smrti Raaba – Raabův systém, anebo nejčastěji raabizace. Tento název zůstal do dnešní doby [18].

4.1.1 Podstata aboličního systému

Podstatou aboličního systému bylo rozdělení panské půdy, hospodářských budov a dobytka do dědičného pachtu (nájmu) poddaným, tzv. familiantům. Ti byli za tuto tzv. emfiteutní (požitkovou) držbu povinni odvádět vrchnosti ročně peněžní (případně naturální) dávky, stanovené podle výměry a zařazení do jedné ze čtyř

nově stanovených bonitních tříd [7]. Tedy poddaný se stával dědičným nájemcem, původní majitel dostával od nájemce stálý roční plat buď v penězích, nebo v obilí [24].

Aby se Marie Terezie vyhnula odporu stavů, nařídila tuto reformu jen na statcích komorních (státních), bývalých jezuitských, církevních a královských měst. Na soukromých panstvích byla jen doporučena k dobrovolnému provedení [23]. Podle [11] se na soukromých pozemcích uskutečňovala raabizace jen tam, kde s tím souhlasila vrchnost a dvě třetiny poddaných.

Odhad v obci prováděli inženýr, rýchtář a konšelé. Roční dávky (tzv. ekvivalent) odpovídaly průměru za 10 let. Vrchní vlastnictví (dominium directum) poskytovalo vrchnosti právo poddaného „odsadit z gruntu“ pro nedbalost či dluhy [7]. Abolice byla provedena na 94 panstvích v Čechách (někdy se uvádí 105) a 44 na Moravě, dalších 86 panství (54+32) zůstalo rozjednáno. Rozdělením velkostatků vzniklo v Čechách 128 a na Moravě asi 117 nových vesnic. Abolice byla zavedena i v Dolním Rakousku (1775), Štýrsku (1778) a v Haliči (1782) [3]. Raab chtěl svým systémem odstranit nerentabilní způsob hospodaření v zemědělství, kde se vyrábělo málo a draho, zrušit velkovýrobu velkostatků, zajistit jim – jako rentiérům – stálé příjmy, poddané zbavit nevolnictví a robot a zabezpečit jim dědičný pacht jimi obhospodařované půdy [18].

Raabizace probíhala do roku 1785, kdy byla císařem Josefem II. zastavena [23]. Aboliční činnost nakonec byla zastavena v roce 1788, i když program nebyl splněn. Konec nastal v důsledku císařského rozhodnutí z 24. července 1821 [18].

4.1.2 Raabizační práce

Raabizační práce byly prováděny na základě právních, hospodářských a technických návodů a instrukcí. Jednou z nich je „Instrukce pro inženýry pracující na c. k. zeměpanských statcích“, která je první technickou instrukcí k provádění pozemkových úprav na našem území [22]. Rok vydání – na papíře nalepeném na čelní desce instrukce – je rok 1778. Místo vydání jsou Pardubice (Obr. 6). Text je psán v němčině, ručně inkoustem. Obsah textu: pokyny pro provádění prací – přípravných a zahajovacích, měřických, vyhotovení měřického operátu, adjustace raabizačních map, projekčních prací, dále zhotovení geometrických tabel. Obsah příloh: vzory tiskopisů a způsob jejich vyplnění na základě zjištěných údajů [18].

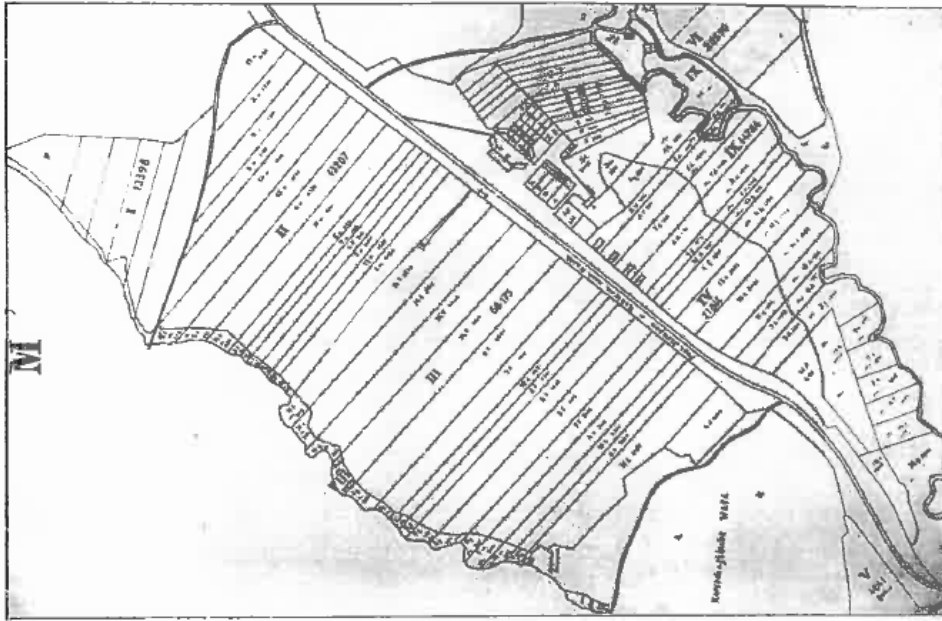

Obr. 6: Raabova Instrukce pro inženýry - nadpis na desce knih, zdroj [18].

Postup raabizačních prací můžeme rozdělit po stránce organizační a prováděcí na tři etapy:

- 1) práce přípravné – hospodářsko-účetní a právní, které prokazovaly efektivitu při provádění raabizace;
- 2) práce měřické – projekční a technické (práce 18. století nazývané „Ingeniere Operierung“ – inženýrské operace), které spočívaly v provádění polních měřických prací, v bonitaci a klasifikaci půdy, zhotovení měřického operátu včetně raabizačních map atd.;
- 3) práce závěrečné s uzavřením definitivní raabizační smlouvy, kterou podepisovaly obě strany [23].

Projekční raabizační práce se prováděly na mapách, které byly pro tento účel vyhotoveny na zájmových lokalitách [20]. Raabizační mapy (Obr. 7) byly vyhotovovány stolovou mapovací metodou v měřítku 1: 2 715. Jednotlivé listy mapy byly vyhotovovány na listech kreslicího papíru rozměru cca 50x70 cm, což celkem odpovídalo rozměrům rýsovací desky měřického stolu.

Obr. 7: Kopie raabizační mapy obce z roku 1779, zdroj [18].

Další částí měřického operátu byly také brouillonu (Obr. 8). V podstatě to byly jakési polní náčrty zhotovené různými způsoby – kreslením. Do brouillonu se poznamenávalo: číslo domu držitele pozemku, výměra pozemku, pořadové písmeno parcely, bonitní třída [18].

Obr. 8: Výřez brouillonu – Ortvinovice 1785, zdroj [3].

Výsledné písemné operáty, tzv. geometrické tabely (Obr. 9 a 10), se staly předchůdcem pozdějšího pozemkového katastru a pozemkové knihy [20].

Obr. 9: Titulní strana raabizačních Geometrických tabel panství Zbiroh; zdroj [18].

The image shows the table of contents of the book. It is titled 'Zbiroh' and 'Der in diesen geometrischen dominial-Tabellen'. It lists various sections and their page numbers. The table has columns for 'K', 'C', and 'D'.

	K	C	D
Einleitung	1		
Der eingetheilte	2		
Der in ungetheilte Theile getheilt, und	3		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	4		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	5		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	6		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	7		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	8		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	9		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	10		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	11		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	12		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	13		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	14		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	15		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	16		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	17		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	18		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	19		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	20		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	21		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	22		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	23		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	24		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	25		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	26		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	27		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	28		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	29		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	30		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	31		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	32		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	33		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	34		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	35		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	36		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	37		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	38		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	39		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	40		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	41		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	42		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	43		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	44		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	45		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	46		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	47		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	48		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	49		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	50		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	51		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	52		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	53		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	54		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	55		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	56		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	57		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	58		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	59		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	60		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	61		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	62		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	63		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	64		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	65		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	66		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	67		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	68		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	69		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	70		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	71		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	72		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	73		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	74		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	75		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	76		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	77		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	78		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	79		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	80		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	81		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	82		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	83		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	84		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	85		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	86		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	87		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	88		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	89		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	90		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	91		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	92		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	93		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	94		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	95		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	96		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	97		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	98		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	99		
Der bey Vertheilung der Häuslerhöfe eingetheilt	100		

Obr. 10: Obsah knihy Geometrické tabely panství Zbiroh; zdroj [18].

Hodnotíme-li raabizační práce, pak je nutno konstatovat, že tyto práce byly řízeny úředními orgány na základě právních, hospodářských a technických instrukcí a návodů vyškoleným odborným personálem, který byl vybaven měřickými přístroji a pomůckami [23].

4.1.3 František Antonín Raab

František Antonín Raab se narodil 21. prosince 1722 v St. Leonhartu v Korutanech v Rakousku [18]. Stal se absolventem práv na univerzitě ve Štýrském Hradci [3]. Po dokončení studií se věnoval advokacii. V roce 1750 zanechal advokacie a vstoupil do státní služby. Během této služby působil v intendantské radě terstského přístavu, v komerční komisi ve Vídni (byl zde jmenován dvorním radou), řídil práce spojené se splavněním řek v Uhrách a potom v řadě institucí zabývajících se otázkami souvisejícími s rozvojem zemědělství. V roce 1775 podal Raab Marii Terezii svůj návrh na robotní abolicí a dělení půdy velkostatků, který císařovna přijala. V roce 1775 na pokyn Marie Terezie osobně prováděl ověřovací pokus se zavedením svého systému na dvou exjesuitských panstvích [18]. Roku 1775 byl Raab povýšen do rytířského stavu, roku 1776 byl pověřen vedením abolicí na dalších statcích [7]. Dvorním dekretem ze dne 26. července 1776 byl Raab pověřen funkcí vrchního ředitele všech statků komorních a bývalých jezuitských. Jedním z důvodů tohoto opatření bylo disciplinárně podřídit úředníky velkostatků

Raabovi a tím znemožnit jejich odpor proti provádění reformy. Vypracoval řadu nařízení a instrukcí. Začátkem roku 1783 odešel Raab do penze. Zemřel ve Vídni v dubnu 1783 [18].

5. Období kapitalismu

Další etapa nastává nástupem kapitalismu a zrušením nevolnictví. Toto období trvá až do kolektivizace zemědělství a změny v pozemkové držbě se projevují různými, z hlediska pozemkových úprav i protichůdnými, směry. Kapitalismus v zemědělství je charakterizován tím, že značná část půdy je soustředěna v rukou velkostatkářů, kteří se snaží zvětšovat výměru statků i jednotlivých pozemků [5].

Základ pro pozemkové úpravy dnešního typu spadá do druhé poloviny 19. století, kdy se začaly provádět scelovací práce [11]. Základní změny v pozemkové držbě přinesl roku 1848 patent o zrušení poddanství. Zemědělec se mohl stát svobodným majitelem jím obdělávaných pozemků, ale mnohdy za cenu finančních potíží [7]. po stránce finanční byly pozemky zatíženy poplatky, které musel rolník zaplatit jako náhradu za zrušení roboty. Ve spojitosti s tím vznikla zadluženost rolníků, která jim byla zaknihována na jejich usedlostech jako hypotekární dluh, který měl být splacen ve splátkách během dvaceti let. Avšak v roce 1868, tj. kdy měly být pohledávky vyrovnány, zadluženost rolníků např. v Čechách činila 553 milionů zlatých [19].

Od roku 1848 byly původní lány stále častěji rozdělovány při dědictví na jednotlivé pozemky. K dalšímu dělení a roztříštění pozemků dochází při odprodávání jednotlivých pozemků nebo jejich částí pro jejich zadluženost, věnem při sňatcích, při stanovení výměnku apod. Nemalý podíl na tříštění měla i výstavba technických děl, zvláště železnice, silnic, regulace toků apod. [3]. Noví majitelé velmi brzy zjistili, že jejich pozemky mají řadu hospodářsko-technických závad, jako je rozdrobenost a rozptýlenost pozemků, jejich nevhodný tvar a nepřístupnost ze stávajících polních cest [23].

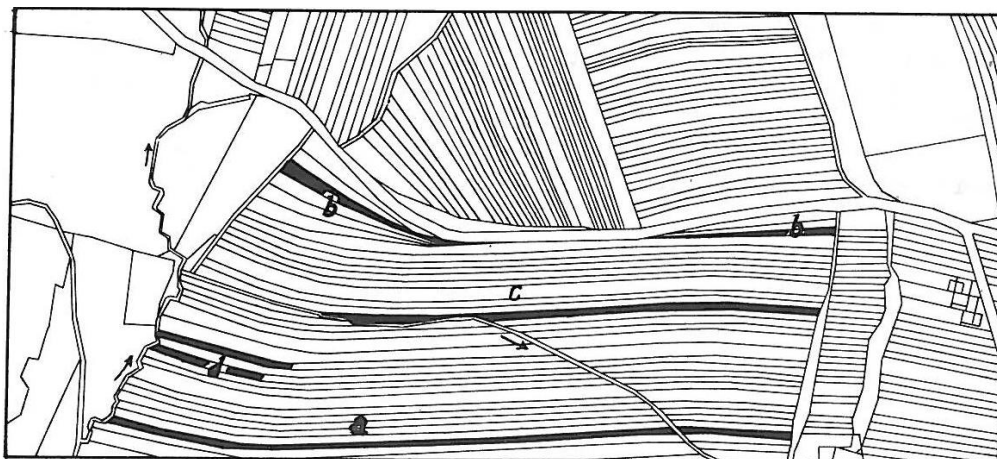
Neupravenost pozemkové držby je dle [24] charakterizována zejména těmito znaky:

- 1) rozptýlenost a rozdrobenost pozemků

Má mnoho příčin a vznikla jako důsledek původního osidlování krajiny již před mnoha staletími. V českých zemích bylo v roce 1849 přibližně 18 milionů parcel. Podle toho hospodařil v té době zemědělec v průměru na 29 pozemcích a to nejen v různých polních tratích, ale někdy i různých katastrech.

2) nevhodný tvar pozemků (Obr. 11)

Vznik těchto pozemků (zejména úzkých a dlouhých) je opět velmi starého data a souvisí se zavedením pluhu do zemědělství. Další zhoršování pak vyplývalo z následného dělení protáhlých pozemků. U řemenových pozemků nebyly zvláštností pozemky šířky několika metrů a délky několika kilometrů.

Obr. 11: Pozemky nevhodných tvarů a) řemenové přerušené
b) klíny, špice, vějíře
c) řemenové
d) bez přístupu, zdroj [23].

3) nepřístupnost pozemků

Na takové pozemky byl možný příjezd jen přes sousední pozemky. Vznikla tzv. vázanost obůrová, tj. vázanost v osevním postupu, aby projížděním po sousedních pozemcích nevznikaly škody na úrodě.

Během kapitalistického období měly na změnu pozemkové držby značný vliv dva zásahy řízené společností: scelovací úpravy a pozemková reforma [5].

5.1 Scelování (komasace)

Pokrokoví zemědělci i národohospodáři viděli rozdrobenost a neupravenost pozemkové držby jako jednu z hlavních brzd rozvoje a pokroku zemědělství. Již od poloviny 19. století byly v zahraničí i u nás snahy o úpravu pozemkové držby, hlavně zaokrouhlováním hranic (arondace), zpřístupnění pozemků dokonalejší cestní sítí (konsolidace), a někde budováním samostatných dvorců s ucelenou půdní držbou (separace), scelování půdy (komasace) [24]. V roce 1849 se první rakouský kongres, zásluhou Vlastenecké společnosti, usnesl na tom, aby rozvoj

zemědělství byl řešen scelováním pozemků. V roce 1855 byl vypracován návrh prvního scelovacího zákona, který však nebyl realizován [3].

5.1.1 Dobrovolné scelování pozemků

Dobrovolné scelování pozemků tvoří v dějinách pozemkových úprav historicko-technický spojovací článek mezi pozemkovými úpravami v 18. století, prováděnými v rámci raabizace, a pozemkovými úpravami, prováděnými již úředně na základě vydaných zákonů a nařízení v 19. a 20. století [19]. Protože se potřeba scelování pozemků ukazovala stále naléhavější, docházelo ke scelovacím akcím dobrovolným [24]. Scelovací práce se většinou realizovaly v rámci jednoho katastrálního území. Všechny zemědělské pozemky v daném scelovacím obvodu byly zařazeny do několika bonitních tříd. Scelení spočívalo ve vytvoření nových větších pozemků příhodných tvarů. Při přidělování nových pozemků jednotlivých účastníků scelování se vycházelo z nároků plynoucích ze starého stavu, tj. zachovávala se celková plošná výměra původních pozemků, jejich bonita, průměrná vzdálenost od zemědělské usedlosti. Pokud nebylo možno všem nárokům vyhovět, docházelo k finančnímu vyrovnání mezi účastníky scelování [20]. Předmětem scelovacích prací bylo vypracování a realizace projektu společných zařízení (polní cesty, odvodňovací příkopy, dokonce i úpravy vodních toků). Náklady na scelovací práce hradili z velké části účastníci scelování sami [11].

Jednotlivé zásady scelovacích prací byly postupně zpřesňovány. Například doporučený poměr šířky a délky pozemku se pohyboval od 1:10 (plocha pozemku 0,1 ha) do 1:1 (plocha pozemku 10 ha) a za maximální ještě ekonomicky výhodnou délku pozemku, odpovídající používaným mechanismům, bylo považováno 350 m. Síť polních cest se navrhovala s ohledem na terénní podmínky, ale dbalo se i na to, aby umožňovala vytváření rovnoběžníkových a pokud možno pravoúhlých pozemků. Při scelovacích pracích byly uspokojovány i požadavky veřejného zájmu vymezením ploch pro stavbu veřejných budov, hřišť a koupališť [20].

První dobrovolné scelování se uskutečnilo v roce 1856 v Záhlnicích na Moravě, organizoval, projektoval a vedl je František Skopalík [26]. Dobrovolné scelování pozemků (polností) v Záhlnicích bylo provedeno před více než 115 lety, a to v letech 1856-1858, tj. 26 let před vydáním rakouského rámcového zákona o scelování pozemků v roce 1883 a 27 let před vydáním zemského zákona pro Moravu v roce 1884. Scelení luk a pastvin, rovněž dobrovolné, bylo provedeno v této obci v roce 1860. Důvodem scelování pozemků v Záhlnicích byly osmileté

špatné zkušenosti zemědělců při hospodaření sice již na vlastních, ale rozptýlených pozemcích [19].

Velmi významným průkopníkem v tomto období byl František Skopalík. Ten roku 1841 zdědil malé hospodářství, v roce 1851 se stal čtvrtlánkem a v roce 1856 začal promýšlet návrh komasace obce.

Návrh na scelení vypracoval sám. Po průzkumu veřejného mínění mezi zemědělci začal pracovat na přípravných a projekčních pracích svého návrhu. Provedení těchto prací mu umožnil nový operát stabilního katastru obce Záhlinice [23]. Katastrální mapy této obce, které zřejmě použil jako projekční podklad, byly vyhotoveny v roce 1830. Písemný operát pocházel z roku 1853. Bez těchto operátů by Skopalík samozřejmě nemohl provést ani přípravné, ani projekční práce [19].

1) Práce přípravné

Přípravnými pracemi bylo sestavení číselných přehledů s využitím údajů dostupného pozemkového katastru, týkajících se jednotlivých pozemkových tratí a výměry pozemků orné půdy jednotlivých majitelů s vyčleněním na tři bonitní třídy. Proto vypracoval přehled, jakou výměru mají jednotlivé tratě polí a kolik pozemků a v jaké bonitní třídě mají jednotliví hospodáři, a konečně vypočetl, kolik každému z nich připadne z bývalých panských pastvin [10].

2) Práce projekční

Projekční práce začal Skopalík tím, že nejdříve na mapovém podkladu rozdělil půdu, přicházející v úvahu pro scelování, podle jakosti na čtyři pozemkové tratě a to následujícím způsobem:

- I. pozemková trať obsahovala půdu 1. bonitní třídy
- II. pozemková trať obsahovala půdu 2. bonitní třídy
- III. pozemková trať obsahovala půdu 3. bonitní třídy
- IV. pozemková trať obsahovala půdu 3. bonitní třídy

Ve IV. pozemkové trati byly pozemky sice ve 3. bonitní třídě jako ve trati III., ale byly to pozemky vzdálenější od usedlosti. Těchto pozemků používal jako půdní rezervy k doplnění chybějící výměry pozemků náhradních [19].

3) Konečná fáze

Konečnou fází návrhu bylo grafické vypracování plánu společných zařízení (přístupná komunikační síť) a rozmístění nových pozemků se zakreslením na mapě

a jejich očíslováním. Označení podílů čísly neprováděl sám, nýbrž ve spolupráci velkých sedláků a starousedlíků [10].

Pozemky pro každou skupinu vlastníků (12 podsedníků, 1 čtvrtláník, 16 půllánků a 1 velkostatkář) rozdělil Skopalík po projednání s nejzkušenějšími zemědělci [7]. Po zhotovení návrhu na umístění náhradních pozemků jak po stránce číselné, tak i grafické, svolal Skopalík schůzi rolníků znalých místních poměrů a současně požívajících důvěry ostatních zemědělců, tj. jakýsi prozatímní výbor účastníků scelování. Účel schůze: celkové seznámení a posouzení jeho návrhu a účast na číslování losů na náhradní pozemky pro pozdější slosování [19].

Pro takto připravenou akci zajistil Skopalík podporu po stránce úřední, informoval o ní krajského hejtmana Fichtnera a jeho záměr přivítal i hrabě Stockau z Napajedel (velkostatkář), který jako dobrý hospodář prohlásil: „Já vám odstupuju za vaše horší své lepší půdy jen proto, že scelení pozemků je k všeobecnému prospěchu a že tím dán bude dobrý příklad pro celou Moravu a snad i pro celou císařskou říši“. Zároveň záhlinickým poslal na pomoc svoje technické odborníky – zeměměřiče Helma a vrchního inspektora Diebla [10].

Jelikož toto scelování bylo dobrovolné, muselo s ním vyslovit souhlas 100% vlastníků půdy v obci [11]. Za tím účelem svolal Skopalík na 27. října 1857 valnou hromadu všech majitelů pozemků a potom teprve v případě souhlasu – bylo možné provést slosování o náhradních pozemcích a jejich pozdější vytyčení v terénu. O předsednictví a řízení valné hromady byl požádán, jako osoba úřední, okresní a krajský hejtman Fichtner [19]. po schválení všemi zainteresovanými rolníky byl návrh zaslán vídeňskému ministerstvu vnitra, které jej přezkoumalo a roku 1858 vydalo schvalovací dekret [7]. Následně poté byl scelovací plán vytyčen a prakticky uskutečněn. Po vytyčení projektu provedli záhliničtí občané svépomocným způsobem nezbytnou výstavbu společných zařízení, zejména zdokonalení přístupových cest, příkopů, a tak veškeré finanční náklady spojené se scelováním v Záhlinicích, představovaly podle účtu 94 zlatých a 27 krejcarů, které byly vyplaceny zeměměřiči Helmovi [10]. Na obrázku č. 12 je vyobrazena obec Záhlinice před scelením a po scelení.

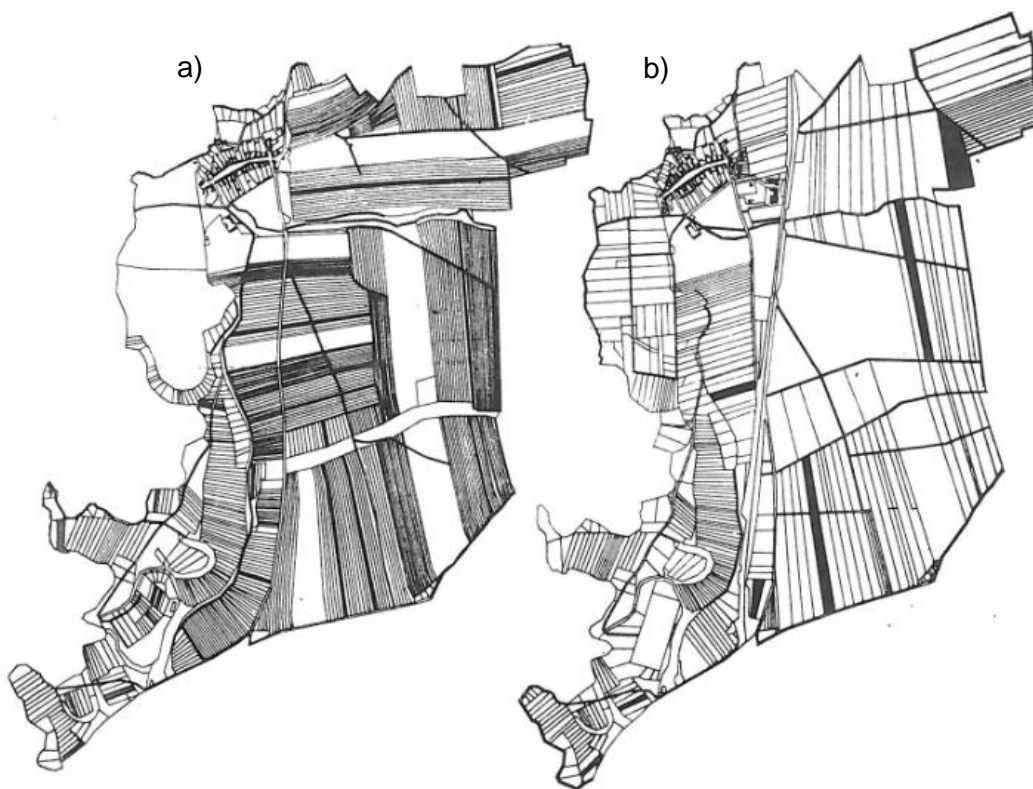
Podle [22] novou organizací půdního fondu dosáhl Skopalík toho:

- 1) rozptýlenost pozemků se zmenšila cca o 85%;
- 2) průměrná výměra 1 parcely orné půdy se zvětšila 6,5 krát;

- 3) byla odstraněna nepřístupnost pozemků z veřejných cest a tím i služebností z toho vyplývajících, což potvrzuje porovnání katastrálních map vyhotovených před scelováním (1830) s mapami, které byly vyhotoveny po scelování (1859);
- 4) dopravní vzdálenost na pozemky jednotlivých hospodářství se v průměru zkrátila o 30-40%;
- 5) částečně se zvýšila výměra pozemkového majetku u každého účastníka scelování, cca o 0,45 ha.

Pastviny a louky byly sceleny o dva roky později. Scelení pozemků umožnilo zvětšení výměry orné půdy na úkor pastvin, opuštění úhorového hospodářství a pěstování dalších plodin - jeteloviny, vojtěšky a cukrovky [3].

Do roku 1883 bylo na Moravě, díky iniciativě Františka Skopalíka, sceleno na základě těchto principů dalších 16 obcí [11].

Obr. 12: První dobrovolné scelování pozemků v našich zemích:
 a) stav před scelováním;
 b) stav po scelování.
 Černě vyznačené pozemky byly majetkem F. Skopalíka, obec Záhlinice, okres Kroměříž, zdroj [9].

5.1.2 Život a dílo Skopalíka

Záhlinice, malá hanácká obec, nacházející se mezi Kroměříží, Holešovem a Napajedly, byla rodištěm Františka Skopalíka (Obr. 13), který se narodil 18. června 1822 a pokřtěn byl následujícího dne v kostele sv. Kunhuty v sousedních Kurovicích [10].

Obr. 13: František Skopalík, zdroj [7].

Roku 1841 zdědil malé hospodářství, 1851 se stal čtvrtlánkem [7]. V roce 1851 uzavřel Skopalík manželství s Johanou s vdovou po zemřelém Josefu Staňkovi, a stal se otčímem jejich čtyř dětí. Přijal je za vlastní, vzorně se o ně staral, neboť vlastních dětí neměl. Manželství bylo šťastné, kromě toho si Skopalík sňatkem přilepšil. Ačkoliv měl převzít rodinný grunt č. 26, začal hospodařit na čtvrtlánu manželky, tudíž se stal samostatným rolníkem na větším hospodářství, než měl dostat po rodičích [10]. Od roku 1861 až do své smrti byl starostou obce Záhlinice a současně poslancem moravského zemského sněmu. Od roku 1879 po dobu 12 let byl také poslancem říšské rady ve Vídni za volební okres kroměřížsko-prostějovsko-přerovský [19]. S ohledem na Skopalíkovy zásluhy i postavení zemského a říšského poslance vyzní jistě než překvapivě, že náš protagonista vychodil pouze místní triviální školu ovlivněnou dobovou úrovní. O to více se všestranně vzdělával jako samouk. Již jako mladík si půjčoval knihy a další písemnosti, kromě náboženských knih vyhledával takové, jež se zabývaly zemědělstvím a přírodou [10]. Roku 1861 založil jeden z prvních regionálních hospodářských spolků, byl katolickým politikem, spoluorganizátorem a propagátorem sadařství, včelařství, středního zemědělského odborného školství i cukrovarnického průmyslu, publicistou, autorem dvousvazkových Památek obce

Záhlinic, dnes je citovaný folkloristy [7]. Jisté je, že v politice se řídil křesťanstvím. Spolupracoval s olomouckým arcibiskupem Antonínem Stojanem, který jako poslanec vídeňského parlamentu jako jeden z prvních u nás uskutečňoval sociální politiku v duchu encyklik papeže Lva XXIII. [10]. Císařem Františkem Josefem I. byl Skopalíkovi roku 1863 udělen zlatý Záslužný kříž, 1872 papežem Piem IX. Řád sv. Silvestra, již roku 1858 byl oceněn stříbrnou medailí Moravskoslezské hospodářské komory [7]. Skopalík byl živé povahy, měl smysl pro humor a slušnou zábavu. Byl společenský jak v selském prostředí, v němž se přirozeně cítil jako ryba ve vodě, tak i v šlechtických kruzích ve Vídni. Se sousedy jednal jako rovný s rovným, nikdy nevystupoval povýšeně, naopak sám předával zkušenosti nebo zprávy ze světa. Smrt ho zastihla nečekaně 2. března 1891 v Holešově [10].

5.1.3 Úřední scelování v období let 1883 - 1948

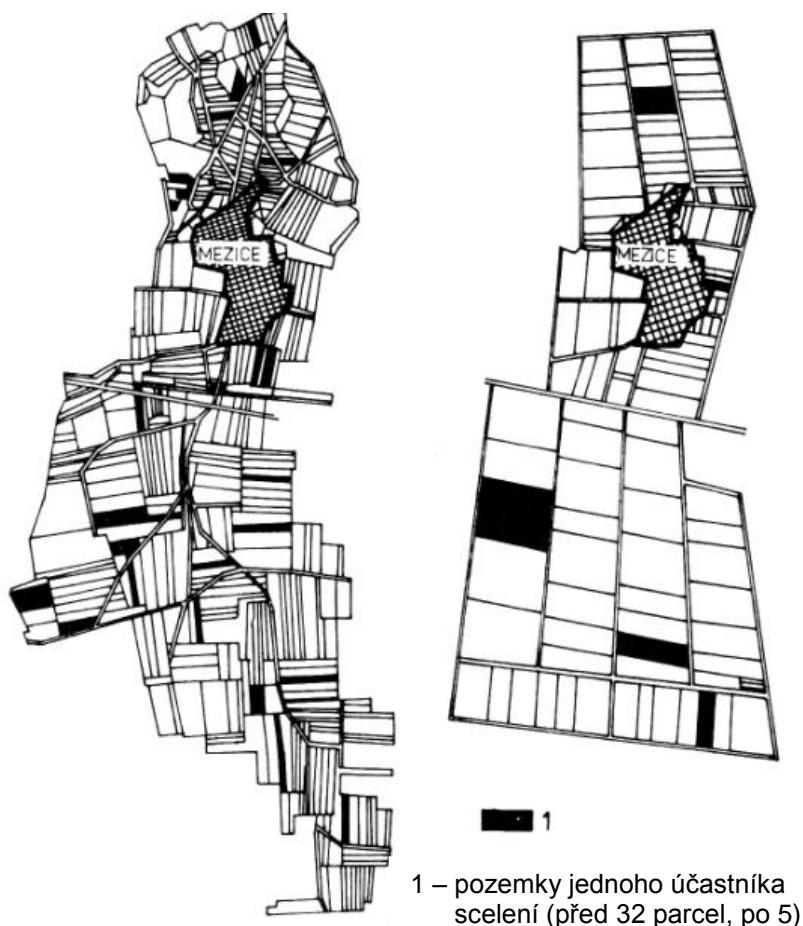
Otázka legislativy v oboru pozemkových úprav koncem 19. a začátkem 20. století má na první pohled dnes již význam pouze historicko-právní. Avšak po stránce historicko-technické svým obsahem současně ukazuje také i technickou úroveň, na které byly v tehdejší době prováděny pozemkové úpravy [19].

Teprve v roce 1866 byl vydán říšský arondační zákon, který umožňoval dobrovolné směny pozemků [24]. Přes částečné úspěchy dosažené při dobrovolném scelování na Moravě bylo stále jasnější, že princip dobrovolnosti vyžadující 100% souhlas se neosvědčil a že je nutné vydání zákona, kdy ne všichni účastníci scelování souhlasí, tj. použít v tomto zákoně principu majority [22]. Proto po získání zkušeností ze scelovacích prací pořádaných v německých zemích již delší dobu, vydává parlament ve Vídni po několikerém přepracování v roce 1883 říšský rámcový zákon ze dne 7. 6. 1883 č. 92 o scelování hospodářských pozemků. Uvádí účel a zásady komasací, organizaci scelovacích úřadů, scelovací řízení a způsob hrazení [5].

Druhým říšským zákonem ze dne 7. 6. 1883 č. 93 o očišťování lesů od cizích enkláv a zaokrouhlování lesních hranic. Obsahoval účel zákona a jeho účinky na průběh pozemkových hranic. Třetím říšským zákonem ze dne 7. 6. 1883 byl zákon č. 94 o dělení společných pozemků a úpravě užívacích a správních práv. Zákon se vztahuje na pastviny a lesy. Pojednává o jejich dělení mezi bývalé vrchnosti a obce, popřípadě bývalé poddané [19].

V roce 1884 byl přijat zemský zákon pro Moravu a v roce 1887 pro Slezsko. V roce 1888 byla zřízena komise pro agrární operace v Brně, která řídila scelovací

práce na Moravě. Na Moravě a ve Slezsku bylo od roku 1890 do roku 1940 provedeno scelení na území 323 obcí [21]. Ukázka scelení pozemků je na obrázku č. 14. Aby mohlo být provedeno úřední scelování pozemků, musela se podat žádost o jeho povolení zemské komisi pro agrární operace. Podle zákonů moravského a slezského musela být podepsána buď polovina majitelů, jejichž pozemky byly ve scelovacím obvodu obce, nebo alespoň třetinou účastníků, jejichž pozemky vykazovaly polovinu čistého katastrálního výnosu ve scelovacím obvodu obce [22]. Tyto provedené scelovací práce se mohly stát po roce 1945 základem pro rychlý přechod zemědělství na moderní formy hospodaření tak, jak je známe z vyspělých západoevropských států, avšak nástup kolektivizace tento příznivý vývoj na dlouhou dobu přerušil [5].

Obr. 14: Ukázka scelování pozemků v obci Mezice - 19. století, zdroj [11].

V důsledku různé politické situace v českých zemích se vyvíjely rozdílně i pozemkové úpravy a scelování [24]. Pro území Čech zemský zákon o scelování pozemků vydán nebyl, a proto se rámcový zákon z roku 1883 na ně nevztahoval, takže se scelování pozemků v Čechách do roku 1940 mohlo provádět jen na základě dobrovolnosti a se 100%ním souhlasem všech majitelů pozemků [19]. Za těchto podmínek se scelování v uvedeném období podařilo pouze na území dvou obcí [21]. Byly to obce Červený Újezd u Nýřan v letech 1904-1906 a Lhota u Lomnice nad Lužnicí v letech 1910-1914 [19]. Stačil jen jeden hlas proti navrhovanému scelení, aby byla akce znemožněna. Příkladem je například obec Uherce na Plzeňsku. Všichni majitelé až na jednoho souhlasili s návrhem na scelení pozemků. Výsledkem bylo, že zásada nutnosti 100%ního souhlasu nebyla dosažena a veškerá další úsilí zájemců opakovaného po dalších 25 let bylo marné [22]. V době protektorátu Čechy a Morava byla účinnost moravského zemského zákona č. 30 z roku 1884 nařízením č. 171/1939 Sb. (o scelování hospodářských pozemků a jiných úpravách pozemkové držby) rozšířena i na Čechy (taktéž i pro Slezsko, kde byla účinnost zákona č. 12 z roku 1887 v letech 1940-45 pozastavena) a tím bylo umožněno úřední scelování i v Čechách [26].

Podle [24] provádění pozemkových úprav zahrnovalo 4 základní činnosti:

- 1) scelování hospodářských pozemků;
- 2) scelování lesů;
- 3) dělení společných pozemků a úprava vlastnických a užívatelských práv;
- 4) oprostění lesů od cizích enkláv a arondace lesních hranic.

Podle [5] vlastní scelovací práce tvořily:

- 1) určení a zaměření scelovacího obvodu – katastrální obec mimo intravilán, zvláštní kultury, někdy lesy;
- 2) odhad pozemků – bonitace – tj. odhad jakosti půdy se současným oceněním, prováděný podle posudků znalců;
- 3) projekt společných zařízení – komunikace, vodohospodářská zařízení, odvodňovací kanály, úprava menších toků aj. (na ztrátách ploch pro tato zařízení se podíleli účastníci v poměru výměr svých pozemků);
- 4) nové rozdělení náhradních pozemků – vycházelo ze zásad stejné průměrné vzdálenosti, bonity ($\pm 2,5\%$ z ceny), plošné výměry ($\pm 5\%$) a malého počtu nově navržených pozemků. Současně se vydělovaly plochy pro veřejné účely, na stavební rozvoj obce a záhumenky.

6. Agrární reformy v první ČSR

S pozemkovými úpravami úzce souvisejí pozemkové reformy a přidělová řízení, od nichž mnoho vlastníků odvozuje původ svých nemovitostí [24].

6.1 První pozemková reforma

Období 1918-38 je označováno za období první pozemkové reformy (československé). Organizace zemědělské výroby a držby zemědělské půdy zděděná z rakouského mocnářství vykazovala mnohé nedostatky. Brzy po vzniku Československé republiky byly přijaty zákony, které měly umožnit tuto situaci řešit. Byly to zejména tři zákony – záborový, přidělový a náhradový [11].

První pozemková reforma byla zahájena vydáním tzv. záborového zákona č. 215/1919 Sb. o zabrání velkého majetku pozemkového. Jejím principem byla konfiskace velkých zemědělských majetků a jejich rozdělení a přidělení drobným zemědělcům. Zabíral se majetek větší než 150 ha zemědělské půdy, nebo větší než 250 ha celkem. Zákon připouštěl ve výjimečných případech ponechat jednomu vlastníku až 500 ha pozemků. Toto ustanovení bylo však používáno nadměrně často, takže jeden z cílů první pozemkové reformy, omezit velikost majetku jednotlivých osob, nebyl splněn [26].

Konfiskaci podléhalo přes 4 miliony ha půdy, avšak v průběhu první pozemkové reformy, která se prováděla až do roku 1938, bylo z tohoto pozemkového fondu přiděleno celkem 1 801 000 ha půdy, ostatní zůstala v rukou původních vlastníků [22].

Další zákon přidělový č. 81/1920 Sb. o přidělu zabrané půdy a o úpravě právních poměrů k ní stanovil zásadu přidělu. Přiděloval se tzv. rolnický nedíl, tj. 6 až 10 ha, při horší jakosti 15 ha. Šlo o soběstačný zemědělský celek stačící k obživě přidělce a jeho rodiny [24]. Převody a dělení přidělových pozemků byly určitou dobu omezeny a přidělovaly se za náhradu podle náhradového zákona č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný pozemkový majetek [26].

K zajišťování a provádění pozemkové reformy byl zřízen Úřad pozemkový, který byl podřízen ministerské radě. Předsedu Úřadu jmenoval prezident republiky, správní radu volilo Národní shromáždění. Tato první pozemková reforma však nebyla provedena důsledně. Praxe byla taková, že se vytvořily tzv. zbytkové velkostatky o mnohahektarové výměře, zatímco 630 000 přidělců dostalo půdu o průměrné výměře 1 ha [11].

Provedení první pozemkové reformy jasně ukázalo, že jejím hlavním cílem bylo zdánlivě uspokojit revoluční požadavky pracujícího rolnictva a odstranit nebezpečí revoluce [24].

Změna v organizaci půdního fondu se významně dotkla i vedení stabilního katastru a později i pozemkového katastru a týkala se činnosti mnoha zeměměřičů. I v dnešní době je někdy potřeba se k elaborátu první pozemkové reformy vracet [1].

6.2 Pozemková reforma po roce 1945

Pozemková reforma v lidově demokratické ČSR byla vedle ostatních revolučních opatření jedním z nejdůležitějších revolučních činů národně demokratické revoluce. Její uskutečnění bylo možné pouze na základě zásadních politických změn – odstranění kapitalistů a statkářů z vlády a převzetí moci ve státě (ŠVEHLA, VAŇOUS, 1987). Po osvobození v roce 1945 byla ve smyslu nové zemědělské politiky provedena pozemková reforma ve třech etapách: dekrety - konfiskace a rozdělení nepřátelského majetku; revize první pozemkové reformy a nová pozemková reforma [15].

1) I. etapa – dekrety prezidenta republiky

V oblasti zemědělství to byl zejména dekret č. 5/1945 Sb. o národní správě zemědělského a lesního majetku. Podle tohoto dekretu mohla tehdejší administrativa, tj. místní národní výbory (MNV) a okresní národní výbory (ONV), dávat zájemcům o zemědělské hospodaření nemovitý i movitý zemědělský majetek [11].

Další dekret prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa byl vydán již 21. 6. 1945 a byl podle něj s okamžitou platností a bez náhrady zabrán zemědělský majetek uvedených osob. Součástí zabraných pozemků byly i pozemky lesní a dále budovy patřící k těmto pozemkům [26]. Byl zřízen Národní pozemkový fond, jenž měl povinnost zajistit zapsání přídělů do pozemkových knih [24]. Na Slovensku se konfiskace prováděla nařízením SNR č. 4/45 Sb. [15].

Dekret prezidenta republiky č. 28/1945 ze dne 28. 7. 1945 o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci [24]. Právo na příděl půdy měli bezzemci, domkáři, malí a střední rolníci, vlastníci půdy do výměry 15 ha, zemědělská družstva

vytvořená z bezzemků a maloročníků, obce, stát pro veřejné účely. Hranicí přidělu bylo 8 ha orné nebo 12 ha zemědělské půdy [22]. Přidělování prováděly místní rolnické komise za odborné pomoci Osídlovacích komisí ministerstva zemědělství [15]. Pozemková reforma v této první etapě likvidovala důsledky staleté násilné kolonizace české a slovenské půdy německo-maďarskými vládnoucími třídami, a tím i podmínky pro národnostní útlak [22].

2) II. etapa - revize 1. pozemkové reformy

Revize 1. pozemkové reformy měla odstranit nedůsledné provedení první pozemkové reformy a umožnit úpravu držby ve prospěch drobných uchazečů. Byla uskutečněna zákonem č. 142/1947 Sb. o revizi první pozemkové reformy a zvláště pak jeho novelizací zákonem č. 44/1948 Sb., podle kterého přišla do záboru veškerá půda velkostatků, zbytkových statků, a církevních nad 50 ha [15].

3) III. etapa – nová pozemková reforma

Třetí, závěrečnou etapu pozemkových reforem po druhé světové válce představuje nová pozemková reforma, uskutečněná podle zákona č. 46/1948 Sb., o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě [20]. Zásadním ustanovením zákona č. 46 byla zásada, že půda patří těm, kdož na ní pracují [11]. Vykoupěna byla veškerá půda výkonných zemědělců s výměrou nad 50 ha a byla přidělena oprávněným uchazečům. Spekulativní půda byla zabrána v celém rozsahu [15]. Půda se vykupovala za průměrnou cenu posledních 10 let a cena se jen výjimečně vyplácela v hotovosti. Takto získaná půda se rozdělovala podle stejných zásad jako v předcházejících etapách. To vedlo ke vzniku dalších samostatných hospodářství, nebo k rozšíření hospodářství malých. Půda se předávala do vlastnictví za výkupní cenu zvýšenou o 10% a splatnou za 15 let [22]. Nová pozemková reforma byla provedena ve 2/3 obcí a týkala se přibližně 1/2 milionu ha půdy [15]. Tato třetí etapa se začala realizovat v roce 1949. Jejím provedením byly pověřeny místní národní výbory, rolnické komise a místní organizace Jednotného svazu československých zemědělců [22].

6.2.1 Přídělové řízení

Přídělovým řízením prošla po roce 1945 cca 1/3 veškeré zemědělské půdy. Ve vnitrozemí, kde byla půda převážně přidělována z revize nebo z nové pozemkové reformy, se jednalo v podstatě o malé příděly půdy, takže nedocházelo ke změně výrobních podmínek [15]. V pohraničí po odsunu Němců a části Maďarů

bylo však třeba opuštěná hospodářství i celé obce znovu osídlit. Osídlování a přesídlování se dělo především obyvatelstvem z málo produkčních oblastí a v přidělovém řízení bylo nutno provést taková opatření, aby byly pro všechny osídlence vytvořeny přibližně stejné podmínky [22]. Protože všechny podmínky, které mají vliv na zemědělskou výrobu, nelze ovlivnit (půdní, klimatické poměry, rozmístění s ohledem na bydliště atd.), byly v pohraničních oblastech upravovány alespoň ty, na něž v tomto období měl technik vliv. Byla to v první řadě úprava výměry půdy a arondace pozemků, úprava poměru druhu pozemků – louky, vinice [14].

Uchazečem o přiděl se mohl stát příslušník českého, slovenského, nebo jiného slovanského národa a o přiděl zažádal prostřednictvím místní rolnické komise. Uchazeč podepsal souhlas s navrženým přidělem podle přidělového plánu a musel se ujmout přidělených pozemků dnem uvedeným v rozhodnutí o přidělu. K tomuto datu na něj přecházelo vlastnické právo. Přídělci byly povinni uhradit částku za přiděl určenou podle výše průměrné roční úrody [26].

Operát přidělového řízení měl dvě části: grafickou část a písemnou část [1]. Přídělový operát se vyhotovoval vždy pro jedno katastrální území a skládal se z hlavních částí – grafický přidělový plán, seznam zkonfiskovaných parcel, seznam pozemků získaných směnou, seznam břemen, návrhy přidělů, přehled návrhů přidělů [26]. Technické práce spočívaly zejména ve vyhotovení grafických přidělových plánů. Zde se řešené území zpracovalo tak, že v jednoduchých případech se provedlo sloučení parcel v rámci stávajících polních cest, odpadů a příkopů, nebo se prováděla úprava podle zásad scelovací techniky, včetně návrhů nové cestní sítě a jednoduchých vodohospodářských opatření [22]. Grafickým podkladem byly otisky katastrálních map (1: 2880) nebo jejich zmenšenin do měřítko 1: 5 000 [26]. Nové dělicí čáry byly zakreslovány do plánů červenou tuší. Dělené parcely byly označovány obvyklým způsobem. Do vhodného místa bylo do kroužku zapsáno číslo přidělu a případně i popisné číslo domu [13].

V návrhu přidělu, který byl uspořádán ve formě sešitu, byli jednotliví přidělci zapsáni s uvedením výměr přidělených parcel, za nimi následoval přiděl pro obec, přiděl ze směn a přiděl pro společná zařízení. Výměry jednotlivých parcel se přebíraly z parcelního protokolu a části parcel se zjišťovaly planimetricky [15].

V rámci osídlovacího řízení bylo možno provést i změnu hranic katastrálního území z úřední povinnosti, došlo-li k dohodě mezi příslušným MNV. Podle rozboru půdního fondu obce se zjistilo, že množství půdy v obci je v souladu a potřebami

pro osídlení nebo, že se půdy nedostává a pak ji bylo třeba získat v těch sousedních obcích, kde byl půdy přebytek [22].

V pozdějším období se upřednostňovaly užívací vztahy před vlastnickými, takže značný rozsah některých částí přídělového elaborátu byl devastován a dokonce ztracen. Proto je v dnešní době stále potřeba přídělové plány upřesňovat buď v podobě pozemkových úprav, nebo upřesněným přídělovým plánem [1].

7. Pozemkové úpravy v letech 1945-1950 (THÚP)

Po druhé světové válce se stále více ukazovalo, že dosavadní scelovací předpisy nevyhovují novým poměrům. Proto byly zahájeny práce na přípravě nového „scelovacího“ zákona, ve kterém by byly uplatněny všechny poznatky a požadavky pro vybudování moderního zemědělství založené na soukromo-vlastnických vztazích [5].

Jednotná legislativní úprava pozemkových úprav našeho státu se uskutečnila až vydáním zákona č. 47/1948 Sb. o některých technicko-hospodářských úpravách pozemků, který se nazýval také scelovacím nebo unifikačním (sjednocovacím) zákonem [20]. Nahradil předchozí zemské zákony. Tento zákon byl založen na demokratických principech a dá se říci, že respektoval právní zvyklosti demokracii vlastní. Byl relativně dobrým zákonem, i když se v něm už objevily prvky poplatné době [11]. Technicko-hospodářské úpravy pozemků však mohly stále ještě podstatnou měrou ovlivnit pozitivně vývoj našeho zemědělství k moderním formám hospodaření ať již soukromým, nebo družstevním [5]. Nově podle tohoto zákona bylo, že iniciativa při pozemkových úpravách se světila do rukou samotných zemědělců a orgánů lidové moci. Scelování pozemků se zabezpečovalo prostřednictvím scelovacích družstev na náklady státu a družstev. Nejvyšším orgánem bylo ministerstvo zemědělství, na Slovensku Povereníctvo poľnohospodárstva [20].

Podle [5] vlastní provádění THÚP bylo rozděleno do tří etap:

- 1) *Předběžné řízení*, které zahrnovalo podrobné vyznačení scelovacího obvodu, odhad pozemků, sestavení rejstříků držebností, vyložení odhadního plánu a rozhodnutí o námitkách podaných proti odhadu pozemků.
- 2) *Hlavní řízení*, které zahrnovalo vypracování, projednání a provedení projektu společných zařízení, vypracování scelovacího plánu, stanovení náhradních pozemků a peněžitých náhradních částek. Před tímto vypracováním plánu se účastníci mohli vyjádřit, kde by chtěli mít náhradní pozemky. Další etapou bylo odevzdání náhradních pozemků do zatímního užívání přímým účastníkům a konečně následovalo vyložení scelovacího plánu a rozhodnutí o námitkách proti němu.
- 3) *Závěrečné řízení*, které obsahovalo sestavení podkladů a pomůcek pro změnu a opravu nebo založení pozemkové knihy a pozemkového katastru a administrativní opatření týkající se ukončení prací.

Zákres nového stavu po scelení pozemků byl proveden do otisků katastrálních map [22].

Velký důraz kladl nový scelovací zákon při řešení nároků na náhradní pozemky. Měla být zachována kvalita, výměra a vzdálenost nových pozemků ve srovnání s pozemky původními. Nepatrné rozdíly mohly být vyrovnány penězi, přičemž tato částka neměla být větší než desetina ceny z celkové hodnoty nároků na náhradu [24]. Zákon rovněž umožňoval použití rezervních ploch pozemků získaných z revize první pozemkové reformy z roku 1948, případně konfiskátů k rozvoji obcí, průmyslových podniků apod. [5].

Projekty THÚP pro ucelené obce byly vypracovány zejména v různých kancelářích civilních geometrů. Například kancelář Ing. Krumphanzla vypracovala v roce 1949 kompletní projekty THÚP v oblasti Hořovicka (Žebrák, Tlustice). Lze říci, že kvalita projektů je taková, že jejich realizace s přihlédnutím ke změnám ve vývoji obcí by byla akceptovatelná i v dnešní době. Jenže v roce 1949 bylo na jejich konkrétní uplatnění již pozdě [23].

Vzhledem ke změně politické situace v roce 1948 nebyla řada scelovacích řízení dokončena a zapsána do KN. Tím nastala po roce 1990 potřeba scelovací řízení dokončit, a to formou pozemkových úprav [25].

8. Pozemkové úpravy v období kolektivizace a socializace vesnice

Ve volbách v roce 1946 zvítězila KSČ (asi 42% hlasů) a postupně uplatňovala svůj vliv na rozvoj národního hospodářství, tedy i zemědělství, směrem k socializaci celé společnosti. V oblasti zemědělství bylo (přes předvolební sliby KSČ, že u nás kolchozy nebudou) stanoveno heslo „kolektivizace zemědělství“, které mělo napomoci k vytváření velkých zemědělských výrobních celků [11].

8.1 Vznik jednotných zemědělských družstev

V roce 1949 byl přijat zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech, který dal pozemkovým úpravám zcela nový politický směr – co nejrychleji zavést tzv. socialistickou zemědělskou výrobu [24]. Podle tohoto zákona v každé obci mohlo být založené jedno družstvo, v rámci kterého se mohly rozvíjet všechny formy družstevní spolupráce. V procesu přestavby individuální malovýroby na družstevní velkovýrobu se většinou přecházelo od nižších typů družstev (I. a II. typ) k vyšším typům (III. a IV. typ) družstev. Nižší typy družstev v období začátků združstevňování představovaly přechodné stupně, ve kterých si družstevníci osvojovali základní prvky kolektivního hospodaření [20].

Družstva I. typu se vytvářela tak, že při zachování pozemkových mezí byly zavedeny společné osevy, polní práce i sklizně při společném používání družstevních i soukromých potahů a strojů. Každý družstevník však dostával sklizeň ze svých pozemků a podle úmluvy hradil na něj připadající výlohy a naopak bral odměnu za účast na společných pracích [9]. Ve II. typu družstva se pozemky už scelily, ale úroda se rozdělovala jednotlivým členům družstva podle výměry pozemků, tj. podle výměry, s jakou do družstva vstoupili [20]. Nedostatkem družstva II. typu bylo, že živočišná výroba zůstávala v soukromém vlastnictví družstevníků. K odstranění tohoto nedostatku vznikala družstva III. typu, jejichž členové nejen sdružili půdu při zachování jejího soukromého vlastnictví k společnému hospodaření v rostlinné výrobě, nýbrž také odevzdali do společného družstevního vlastnictví a k společnému ustájení hospodářská zvířata, a tak umožnili i společnou výrobu živočišnou. Výtěžky společného hospodaření se rozdělovaly podle množství a jakosti vykonané práce, přičemž ještě určitá malá část výtěžků (do 15% čistých peněžních příjmů) se členům družstva rozdělovala podle výměry půdy předané do družstva [9]. Čtvrtý typ spočívá ve združstevnění všech výrobních prostředků, společně se hospodaří v rostlinné i živočišné výrobě, členové jsou odměňováni podle vykonané práce [22].

Uvedené typy JZD byly řízeny provozními řády, které projednal a schválil ve Vzorových stanovách JZD, První celostátní sjezd družstevníků v roce 1953 [9]. K vytváření mamutích zemědělských podniků na bázi družstevnictví měl napomoci zákon č. 122/1975 Sb. o zemědělském družstevnictví [11].

V průběhu dalších let došlo ještě k sektorové delimitaci půdy mezi státními statky a JZD, čímž se rozšířila celková výměra půdy státních statků. Statky přebíraly do svého obhospodařování půdy některých JZD, většinou ekonomicky slabších a zaostávajících [22]. Aby se v nově založených družstvech mohla organizovat společná kolektivní a mechanizovaná práce, bylo nevyhnutelné v každém JZD scelit rozdrobené pozemky do velkých lánů a vykonat hospodářsko-technické úpravy pozemků [20].

8.2 Pozemkové úpravy v období socializace vesnice

Po roce 1949 nastává období, kdy se pozemkové úpravy stávají po čtvrté v naší historii nástrojem prosazování zemědělské politiky vládnoucích struktur. Na jedné straně se prohlubuje rozpor mezi zestátněnými odvětvími národního hospodářství a zemědělstvím s přetrvávajícím soukromým vlastnictvím, na druhou stranu potřebují státní orgány co nejrychleji získat kontrolu nad odvětvím zajišťujícím produkci základních prostředků obživy obyvatel státu v období již začínajícího dělení světa [23].

V období socializace zemědělství prodělávaly pozemkové úpravy tři hlavní etapy vývoje v souladu s postupem socializace výrobních vztahů v zemědělství [24]. Tyto fáze měly za cíl přebudovat naše zemědělství na velkovýrobní formu [13]. Jsou to fáze: fáze přípravná, konsolidační a hlavní fáze tzv. komplexního přetváření. Tyto tři fáze však musely být doplněny ještě čtvrtou, vynucenou fází korekční, která měla alespoň částečně zmírnit negativní a často až katastrofické dopady realizovaných zásahů na krajinu [23].

8.2.1 První etapa – JHTÚP

První etapa - fáze přípravná spadá do období let 1950-1960, kdy vznikala JZD, avšak jejich členská základna nebyla ještě ustálena a často se měnila. Úpravy prováděné v této době se ještě řídily scelovacím zákonem č. 47/1948. Aby však byl zvýrazněn přesun důrazu z otázek technických a organizačních na otázky a problémy politicko-hospodářské, jsou projekty přejmenovány na „Hospodářsko-technické úpravy pozemků“ - projekty HTÚP [5]. V roce 1955 byl scelovací zákon

nahrazen vládním nařízením č. 47/1955 o opatření v oboru hospodářsko-technických úprav pozemků a poté prováděcí vyhláškou č. 27/1958, které již upřednostňovala družstva [13]. Na tuto vyhlášku navazovala jednotná metodika pro zpracování jednoduchých projektů hospodářsko-technických úprav pozemků (JHTÚP), která byla vydána v roce 1958 [24].

V počáteční etapě bylo také „darováno“ státu (většinou pod nátlakem) drobnými vlastníky obrovské množství pozemků. Přestože měly být podle předpisů zapsány do pozemkových knih, ke knihování nikdy nedošlo [1].

Jednoduchý projekt HTÚP se zpracovával v obci, kde bylo založeno JZD a kde družstevníci po rozorání mezí přešli na společné hospodaření [8].

JHTÚP řešil jednoduchými způsoby scelení roztržštěných pozemků zemědělců, tvořících družstvo, do půdních celků v rámci stávající sítě polních cest, vodohospodářských zařízení a trvalých hranic jiných kultur. To mělo umožnit lepší nasazení mechanizace a zavedení osevních postupů [23]. Pracovní obsah těchto projektů byl vymezen zmíněnou metodikou z roku 1958 a předpokládal před vlastními pracemi provedení přípravného řízení, splnění zákonných ohlašovacích povinností, opatření potřebných podkladů a jejich doplnění [9].

- JHTÚP

Vypracování jednoduchého projektu HTÚP se uskutečňovalo ve čtyřech základních etapách, zastoupených přípravnými, průzkumnými a závěrečnými pracemi.

Cílem přípravných a průzkumných prací bylo seznámit se s upravovaným územím a uvést existující podklady do souladu se skutečností. Spolu se členy místní komise bylo třeba například: porovnat údaje v operátech (výměry, kultury, vlastníci), zjistit vodohospodářské poměry, zjištění možnosti vytvoření velkých celků-honů, stav komunikací aj. [8]. Po průzkumu terénu, doplňujícím měření a zabezpečení geodetických bodů následovaly projekční práce [9].

Projekční práce zahrnovaly vytvoření hospodářského obvodu obce, práce spojené s organizací půdního fondu, vytyčení projektu a návrh společného osevu. Závěrečné práce představují náležitosti elaborátu jednoduchého projektu HTÚP, který se skládal z písemné části a grafické části [8].

Takto zpracované jednoduché projekty přispěly k urychlení socializace vesnice. Stávaly se však nepostačujícím podkladem pro realizaci výhledových plánů rozvoje zemědělské socialistické velkovýroby a úkolů státního plánu rozvoje

národního hospodářství, takže musely být nahrazeny kvalitativně vyšší formou pozemkových úprav [9].

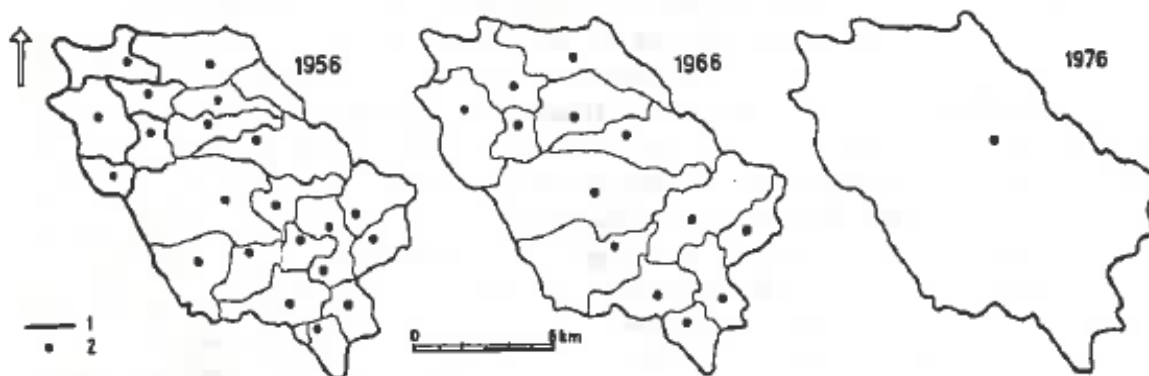
Projekty HTÚP realizovali techničtí pracovníci tehdejších okresních měřických středisek, čili zaměstnanci zeměměřičství a katastru, protože ministerstvo zemědělství potřebné odborníky nemělo [1].

Podle [23] hodnotíme-li tyto jednoduché projekty, je nutno konstatovat, že:

- 1) se podílely na těžkých morálních a ekonomických újmách dlouhodobého vlivu způsobených jednotlivým zemědělcům;
- 2) scelováním roztržitých pozemků vznikl zárodek potencionálního ohrožení zemědělské krajiny, neboť do půdních celků byly zahrnuty i zatím nezrušené vysoké meze, úvozy, roztroušená zeleň aj., ty se však stávaly překážkou obdělávání, takže byly postupně odstraňovány;
- 3) jako pozitivní přínos lze hodnotit rychlé odstranění nevýhodného uspořádání půdního fondu (roztržitost, nevhodné tvary), které by při normálním průběhu scelovacích prací bylo podstatně pomalejší.

8.2.2 Druhá etapa – SHTÚP

Druhá etapa – fáze konsolidační probíhala od roku 1960 do roku 1972. Je to etapa, kdy družstva jsou organizačně a hospodářsky stabilizována. Dochází k prvnímu slučování malých družstev ve větší celky s výměrou do 1000 ha [5]. Účelem bylo dosažení vyšší koncentrace a specializace zemědělské velkovýroby a možnost využití těžkých mechanizačních prostředků [21]. Slučování družstev probíhalo ve dvou etapách. První etapa slučování se uskutečňovala v letech 1958-1963. V tomto období byla vyžadována velikost zemědělského podniku 700 ha, ale velmi málo JZD tyto požadavky splňovalo. Pro dosažení vyžadované velikosti družstev bylo třeba sloučit velké množství JZD. V Čechách se slučovaly průměrně tři družstva. Další období slučování družstev (po roce 1970) bylo spojeno s novou koncentrací a užší specializací zemědělské velkovýroby, v důsledku toho se však vytvářely nevhodné, velké, těžko organizačně zvládnutelné podniky [20]. Postupné slučování zemědělských podniků je na obrázku č. 15.

Obr. 15: Slučování zemědělských podniků: 1- hranice zemědělských podniků, 2 – sídlo zemědělských podniků.
 V roce 1956 – 21 podniků průměrné velikosti 414 ha, v roce 1966 – 13 podniků průměrné velikosti 672 ha, v roce 1976 – 1 podnik velikosti 8738 ha, zdroj [8].

Tomuto vývojovému procesu se pozemkové úpravy přizpůsobovaly postupným přechodem od jednoduchých projektů HTÚP k projektům souhrnným. Tyto dva projekční stupně se již rozlišovaly v prováděcí vyhlášce č. 27/1958, o jejich použití rozhodovaly v konkrétních případech organizační vyspělost a stav členské i půdní základny JZD nebo stav půdní držby u JZD nebo stav půdní držby u státních statků [9]. Pro JZD se tedy začaly zpracovávat projekty vyšší úrovně. V roce 1962 byla vydána metodika pro zpracování souhrnných projektů hospodářsko-technických úprav pozemků (SHTÚP) a k jejich provádění byly postupně vydány návody ve formě Příruček pozemkových úprav díl I. - IV. [13]. Nastává období, ve kterém se začíná uplatňovat heslo „zrůmyslnění zemědělské výroby“ a „přiblížení se vesnice městu“ [23].

- SHTÚP

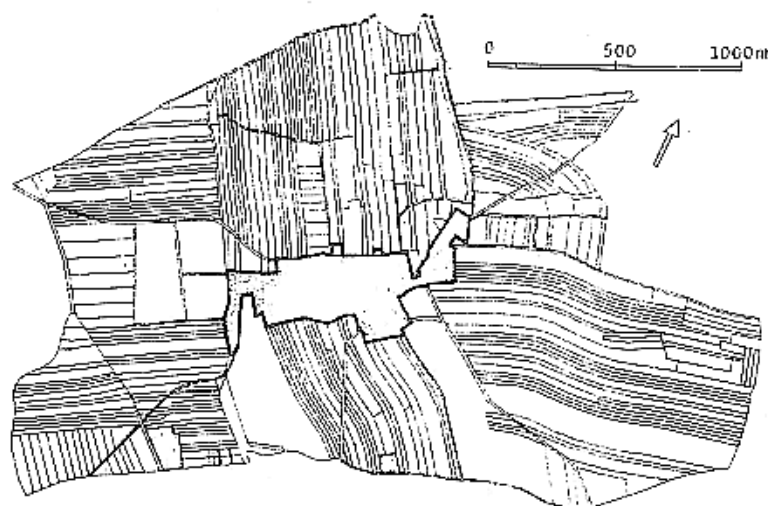
Začaly se zpracovávat už po roce 1958 pro JZD politicky, hospodářsky a organizačně pevná, s ustálenou členskou a půdní základnou a pro státní statky s ustálenou držbou, kde byl již známý směr výroby [8].

Souhrnný projekt HTÚP uplatňovaný v tomto období řešil další scelování pozemků do větších celků, ale současně obsahoval i návrhy na reorganizaci sítě společných zařízení, na nové uspořádání dopravních, vodohospodářských, rekultivačních či půdoochranných opatření [5]. Cílem projektu SHTÚP bylo účelně vymezit hospodářský obvod zemědělského podniku a v něm provozně a organizačně uspořádat půdní fond progresivním způsobem jak z hlediska jeho plného využití pro zemědělskou výrobu, tak i z hlediska ochrany a zúrodnění zemědělské půdy a vytvořit tak předpoklady pro uplatnění správné soustavy

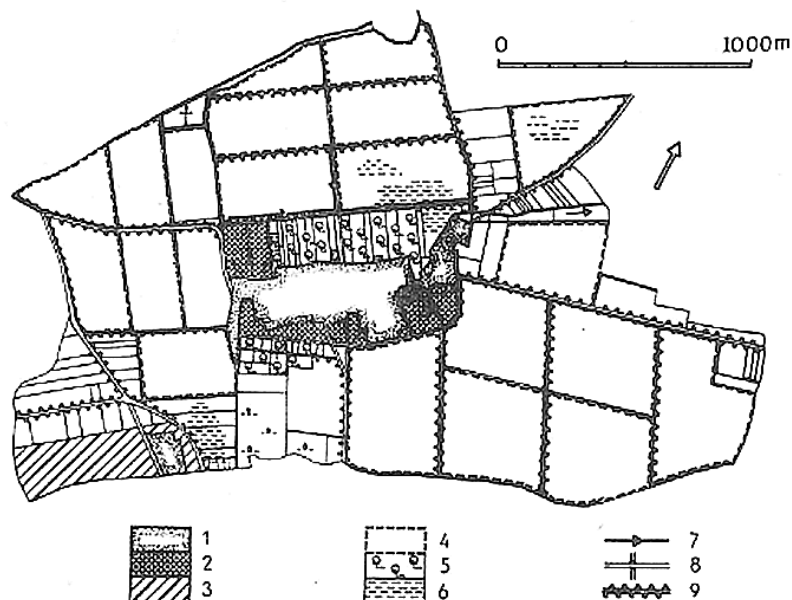
hospodaření v zájmu trvalého rozvoje zemědělské výroby (Obr. 15 a 16) [8]. Byly preferovány jen ty zásahy, které bezprostředně ovlivnily výši produkce. Jsou odstraňovány, a to i za použití těžkých zemních strojů a výbušnin, překážky uvnitř nově navržených půdních celků (meze, úvozy, cesty, lesíky atd.), urychleně se řeší velkoplošné odvodnění, které se ihned realizuje [23].

Práce se členily na přípravné, průzkumné a projekční. Před jejich započatím bylo nutno provést potřebné přípravné řízení, splnit předepsané ohlašovací povinnosti a ustanovit místní národní výbor zodpovědným za sestavení místní komise pro SHTÚP. Poté následovalo shromáždění potřebných podkladů agronomického, technického a ekonomického charakteru [9]. Průzkumné práce zahrnovaly prověření získaných podkladů a podrobný terénní průzkum. Předmětem průzkumu je podle [8]:

- ověření podkladů evidence nemovitostí;
- organizace půdního fondu;
- zemědělská výroba;
- vodní režim;
- opatření pro zúrodnění půdy.

Obr. 16: Stav hospodářského obvodu před SHTÚP – obec Tlustice, zdroj [9].

Obr. 17: Hospodářský obvod po provedení SHTÚP - obec Tlustice
 1 - zastavěno, 2 - k zastavění, 3 - pro průmysl, 4 - pozemkové celky,
 5 - zahrady a sady, 6 - k odvodnění, 7 - vodní odpady, 8 - nové cesty,
 9 – stromořadí, zdroj [9].

Hodnota projektů se posuzovala např. průměrnou velikostí pozemků, procentem zornění atd. V průběhu této etapy byl v převážné míře vytvořen obraz krajiny, který existuje v současné době. Konec této etapy předznamenovalo plánování další intenzifikace zemědělské výroby. V letech 1971 - 1972 byly zpracovány „Okresní studie rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby v kooperačních seskupeních“. Práce na projektech SHTÚP byly proto v roce 1973 zastaveny a projekční kapacita byla zaměřena v letech 1973 - 75 na zpracování Generelů rozvoje koncentrace a specializace zemědělské výroby [25].

V této fázi se již při reorganizaci půdní držby nevycházelo z vlastnických vztahů k půdě a základem pro veškeré bilanční práce v projektech se staly jen vztahy užívací [23].

8.2.3 Třetí etapa – SPÚ

Třetí etapa - fáze komplexního přetváření - začala po roce 1974 a počítalo se, že bude dokončena v první polovině devadesátých let. Po zastavení prací na projektech pozemkových úprav se zpracovávaly pouze tzv. generely pozemkových úprav, jejichž neblahým důsledkem bylo vytvoření obrovských půdních celků neodbornými zásahy do krajiny [13].

Mělo dojít ke konečnému přetvoření naší krajiny, jejíž jedinečný obraz byl od pradávna modelován procesy, úzce spjatými s dominující zemědělskou malovýrobou, k tomu odpovídající struktuře a hustotě osídlení, průchodnosti, exploatace. Při realizaci nových směrů v tehdejší zemědělské politice však začíná docházet k extrémnímu až katastrofálnímu rozvoji eroze, užívaná těžká mechanizace způsobuje degradaci půd, krajina se stává neprůchodnou, mizí rozptýlená zeleň, problémy s koncentrací zvířat, jsou znečištěny podzemní zdroje vody [23]. Vědecko-technický pokrok hlouběji pronikl do zemědělské výroby. Zemědělství bylo vybavováno stále modernější a výkonnější technikou, nové stroje výrazně ovlivnily proces koncentrace a specializace v rostlinné i živočišné výrobě [8].

Toto období vyústilo v násilné slučování podniků do seskupení o výměře několika tisíc hektarů. Pro ně se začínaly zpracovávat projekty souhrnných pozemkových úprav (PSPÚ), které se prováděly podle metodiky vydané Ministerstvem zemědělství a výživy ČSR v roce 1976 [5]. Pozemkové úpravy tedy musí řešit velmi široké a složité problémy organizačního, ekonomického, technického, ale i ekologického charakteru. Osobitý důraz se klade na vztah nové organizace půdního fondu k tvorbě a ochraně krajiny a životního prostředí. Při pozemkových úpravách se musí myslet i na ochranu, estetický ráz krajiny a na účelné začlenění navrhovaných opatření a zásahů do krajiny [20].

V posledním období se tedy podařilo v mnoha směrech zlepšit úroveň projektů. Největší nedostatek však byl v realizaci výstavby po SPÚ. Většina navrhovaných opatření k ozdravení krajiny zůstávala pouze v návrhu [24].

1) Generely pozemkových úprav

V rámci projekčních prací byl nejdříve zpracován generel pozemkových úprav podle pracovního pokynu Ministerstva zemědělství a výživy z března 1973, který zásadně řešil organizaci půdního fondu. Vycházelo se z výrobního zaměření zemědělského podniku, určovaného místními přírodními podmínkami (půdními, klimatickými, terénními aj.) a hospodářskými podmínkami (výrobními, odbytovými) s přihlédnutím k úkolům státního plánu [8]. Přitom předpokládaným podkladem byl zpracovaný plán rozvoje zemědělské výroby okresu a schválený plán organizačně hospodářského rozvoje zemědělského podniku [9].

Cílem generelu pozemkových úprav je určení koncepce rozšíření, lepšího využití a zúrodnění půdy řešeného zemědělského podniku, a tím propracování další koncentrace a specializace zemědělské výroby v podmínkách kooperace. V GPÚ se

řeší: určení hospodářského obvodu, seskupení neboli blokace pozemků, rozmístění hlavních polních cest, potřeba následné výstavby, vybavení a projednání generelu [8]. Součástí generelu jsou i bilance půdy podchycující jednak současný stav a jednak stav výhledový. Protože jde o generel, zpracovávají se bilance s přesností na ha [22].

2) Projekt SPÚ

Oproti SHTÚP je v nich věnována větší pozornost otázkám ochrany životního prostředí a ochrany půdy, zvláště ochrany před erozí [23]. Projednaný a schválený generel pozemkových úprav je podkladem pro projekt souhrnných pozemkových úprav, který realizuje přijatou koncepci generelu, kterou dále propracovává, rozvíjí a konkretizuje [8]. Účelem je vytvořit podmínky pro další rozvoj socialistické zemědělské velkovýroby a s ní spojeného nejširšího využití mechanizace zemědělských prací při současném sledování zvýšení životní úrovně pracujících a ochrany i tvorby venkovského prostoru [9].

Projektování a realizaci pozemkových úprav usměrnily pokyny pro přípravu a schvalování projektů pozemkových úprav z hlediska jejich vlivu na krajinné prostředí vydané v roce 1975 - 1976, zákon č. 75/1976 Sb. o ochraně zemědělského půdního fondu (zejména ustanovení o povolování změn kultur) a ustanovení zákona č. 123/1975 Sb. o využívání půdy a dalšího zemědělského majetku k zajištění výroby, který reguluje zajištění výroby i na drobných a rozptýlených pozemcích [8].

Návrh projektu SPÚ a nové organizace půdního fondu se podle [24] skládal z těchto hlavních částí:

- vymezení hranic vnějšího hospodářského obvodu (spočívalo ve vyrovnání hranic a směně pozemků mezi sousedními podniky);
- stanovení hranic vnitřního hospodářského obvodu (bylo vymezeno území pro rozvoj intravilánu);
- delimitace půdního fondu a změny kultur;
- návrh nových pozemků a jejich seskupení do honů a osevních postupů;
- zemědělská doprava a vytvoření cestní sítě;
- protierozní ochrana jako samostatná část projektu;
- životní a krajinné prostředí včetně návrhu na ozelenění.

Souhrnné projekty pozemkových úprav byly posledním druhem socialistických projektů, které se pak rozporuplně a z hlediska ekologie a krajiny prostředí člověka (katastrofální rozvoj eroze, degradace půd aj.) nepříznivě podílely na vytvoření dnešní krajiny [13].

V letech 1976 – 1986 probíhá období tzv. koncentrace, kooperace a specializace. Zemědělské podniky jsou spojovány do nepřirozených gigantů o výměrách 10 000 ha. Při jejich prudkém slučování se již nemůže uplatnit nová metodika SPÚ. Krajina se většinou stává dílem traktoristů, kteří ji přizpůsobují snadnějšímu orání a mechanizaci, vyráběné pro rozsáhlé ruské celiny. Pokud se někde podařilo souhrnné pozemkové úpravy realizovat, byly přínosem pro životní prostředí, pro ochranu půdy a čistotu vod [2].

9. Pozemkové úpravy po roce 1989

V důsledku výrazných změn v našem státě v roce 1990 a v letech pozdějších, nastala výrazná změna i v celostátní zemědělské politice [11]. Bezprostředně po listopadových událostech v roce 1989 se rozvinula diskuze o nutnosti nápravy majetkových křivd, ke kterým došlo v období po roce 1948. K velkému rozsahu křivd došlo právě v zemědělství a lesnictví. Restitučním předpisem pro oblast zemědělského a lesního majetku se stal zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku – zákon o půdě, který nabyl účinnosti 24. června 1991. Ve zmíněném zákoně byl také ustanoven vznik pozemkových úřadů. České a Slovenské národní radě bylo dáno zmocnění k vydání národních zákonů o pozemkových úřadech [2].

Zákon o půdě je velmi rozsáhlý a jeho podstatou je navrátit vlastnictví půdy a jiného zemědělského majetku těm osobám, které v období 25. 2. 1948 – 1. 1. 1990 o něj přišli, a zmírnit následky těchto majetkových křivd.

K některým ustanovením zákona: majetek, tedy i půda, se navrácí do vlastnictví původních vlastníků, přešel-li ve výše uvedeném období na stát nebo jinou právnickou osobu v podstatě některým z následujících způsobů – výrokem o propadnutí majetku, odnětím a vyvlastněním bez náhrady, v důsledku politické persekuce a v tísní uzavřenou kupní smlouvou nebo darovací smlouvou [23].

Bezprostředně po přijetí zákona o půdě se restituční zemědělského a lesního majetku staly základní a velmi sledovanou činností okresních pozemkových úřadů. Na pozemkové úřady bylo v ČR celkově podáno téměř 232 tisíc restitučních žádostí. Pozemkové úřady k 1. 1. 2000 vyřešily nebo téměř vyřešily již 96,3 % těchto případů, přičemž v 85,1 % jsou případy z hlediska pozemkových úřadů uzavřeny. I zde však zbývají často k dořešení tzv. náhrady za pozemky, které podle zákona nelze vydat, kdy má však oprávněná osoba nárok na náhradní pozemek či jinou náhradu. To již spadá do kompetence Pozemkového fondu ČR [13]. Za pozemky, které nelze vydat, převede Pozemkový fond oprávněné osobě jiné pozemky ve vlastnictví státu. Nesmí však jít o pozemky, které jsou v té době státním majetkem, ale jejich původním vlastníkem byly církve, náboženské řády a kongregace - platí až do přijetí zákona o tomto majetku. Nebylo-li možno poskytnout státní pozemek, přísluší oprávněné osobě náhrada podle zvláštních předpisů [23].

Je třeba si přiznat, že za 50 let se komunistům do jisté míry podařilo odtrhnout vlastníky pozemků a zejména jejich potomky od půdy a narušit jejich

staletou lásku k rodné půdě. Dnešní vlastníci, kterým se pozemky vrátily, jsou většinou již třetí generací vlastníků původních, kteří vždy mívali snahu výměru svých pozemků spíše zvětšovat, než je prodávat. Současné problémy v zemědělství odrazují mnohé vlastníky pozemků od samostatného hospodaření. Jsou však i vlastníci, kteří se k hospodaření na vlastní půdě vrací a touží si pronájem či koupí pozemky zvětšit [2].

Podle [14] smyslem zákona 229/1991 Sb. bylo:

- zmírnit následky některých majetkových křivd, k nimž došlo vůči vlastníkům zemědělského a lesního majetku v období let 1948 - 1989;
- dosáhnout zlepšení péče o zemědělskou a lesní půdu obnovením původních vlastnických vztahů k půdě;
- upravit vlastnické vztahy k půdě v souladu se zájmy hospodářského rozvoje venkova i v souladu s požadavky na tvorbu krajiny a životního prostředí.

9.1 Zákon č. 284/1991 Sb., o pozemkových úpravách a úřadech

Bylo nutno přijmout zákonná opatření, která by umožňovala soukromé hospodaření na pozemcích o nárokované výměře. V roce 1991 byl přijat první zákon č. 284/1991 Sb. o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech [11].

Podle § 2 zákona [27] se pozemkovými úpravami uspořádají vlastnická práva k pozemkům s nimi související, věcná břemena, pozemky se jimi prostorově a funkčně upravují, scelují, nebo dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost k pozemkům a vyrovnání jejich hranic. Současně se jimi vytvářejí podmínky k racionálnímu hospodaření, k ochraně a zúrodnění půdního fondu, zvelebení krajiny a zvýšení její ekologické stability.

V roce 1991 bylo nutno urychleně vybudovat pozemkové úřady, protože celá společnost očekávala urychlenou činnost zejména na úseku restitucí [3]. Zákonem č. 284/1991 Sb. byly stanoveny pozemkové úřady. Okresní pozemkové úřady, které se staly samostatnými referáty okresních úřadů a na území měst Prahy, Brna, Plzně, Ostravy samostatné odbory městských magistrátů a Ústřední pozemkový úřad, který se stal součástí Ministerstva zemědělství ČR [23].

9.2 Formy pozemkových úprav

Formy pozemkových úprav podle zákona č. 284/1991 Sb. jsou komplexní a jednoduché pozemkové úpravy.

9.2.1 Jednoduché pozemkové úpravy

Jednoduché pozemkové úpravy (JPÚ) jsou určeny pro urychlené vytváření půdně ucelených hospodářských jednotek. Zpracovávají se zpravidla jen pro několik málo vlastníků a v podstatě spočívají v určení nároků na půdu pro jednotlivé vlastníky a ve vydělení nových dobře obhospodařovaných pozemků. Většinou nedochází k výměně vlastnických práv a nové pozemky jsou přidělovány buď časově omezenému nájmu anebo do zatímního bezúplatného užívání [23].

Jednoduchými pozemkovými úpravami se rozumí i upřesnění nebo rekonstrukce přídělů půdy přidělené ve smyslu dekretů prezidenta republiky z let 1945 a zákona č. 142/1947 Sb. a zákona č. 46/1948 Sb. Rekonstrukcí se rozumí stanovení hranic přídělů v případech, kdy se nezachovaly nebo neexistují podklady, na jejichž základě by bylo možné příděl blíže určit nebo lokalizovat [24].

V rámci České republiky bylo v období 1991 - 2001 provedeno celkem přibližně 21 000 jednoduchých pozemkových úprav. Na otázku, jaký přínos měly tyto pozemkové úpravy pro krajinu, lze odpovědět, že kladný. Tyto pozemkové úpravy byly vlastně organizačními a agrotechnickými opatřeními, která měnila velikost, tvar a směr obhospodařování, především orné půdy velkých hospodářských bloků [3]. Jednoduché pozemkové úpravy lze považovat jako předstupeň KPÚ, proto na pozemky přidělené v rámci JPÚ, kdy nedocházelo k výměně vlastnických práv, zemědělci pohlížejí jako na dočasné řešení. Konečné dořešení prostorového a funkčního uspořádání pozemků a vlastnických vztahů k nim je očekáváno právě až od komplexních pozemkových úprav [5].

9.2.2 Komplexní pozemkové úpravy

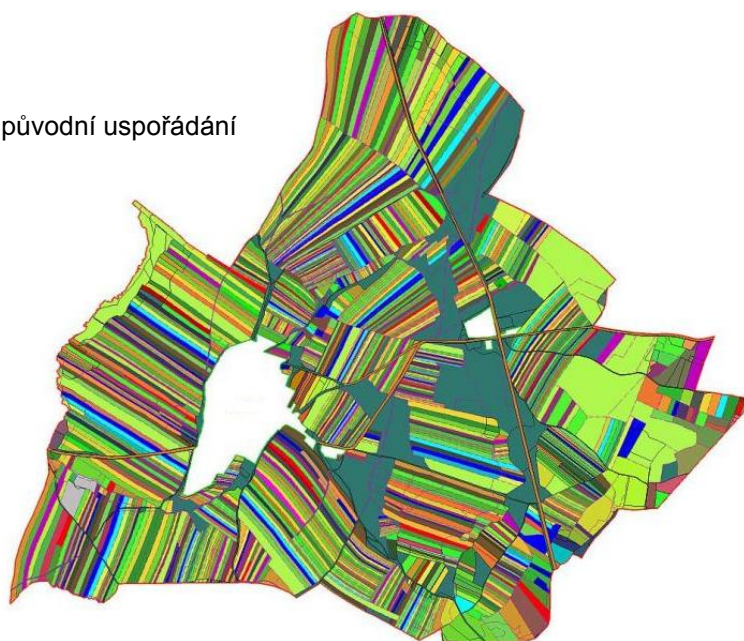
Přibližně od roku 1994 začínají být v širším měřítku zahajovány komplexní pozemkové úpravy (KPÚ) za poklesu a pomalého doznívání jednoduchých pozemkových úprav. Tento přechod ke kvalitně vyššímu stupni pozemkových úprav, jakým KPÚ beze sporu jsou, je umožněn skutečností, že po vyřízení restitucí a po určitém uspokojení zájmu o půdu k soukromému zemědělskému hospodaření (což bylo období po roce 1989 politickou prioritou) může nastoupit cílevědomá

koncepční práce ve smyslu uspořádání vlastnických vztahů za současného prosazení všech celospolečenských zájmů v krajině [21].

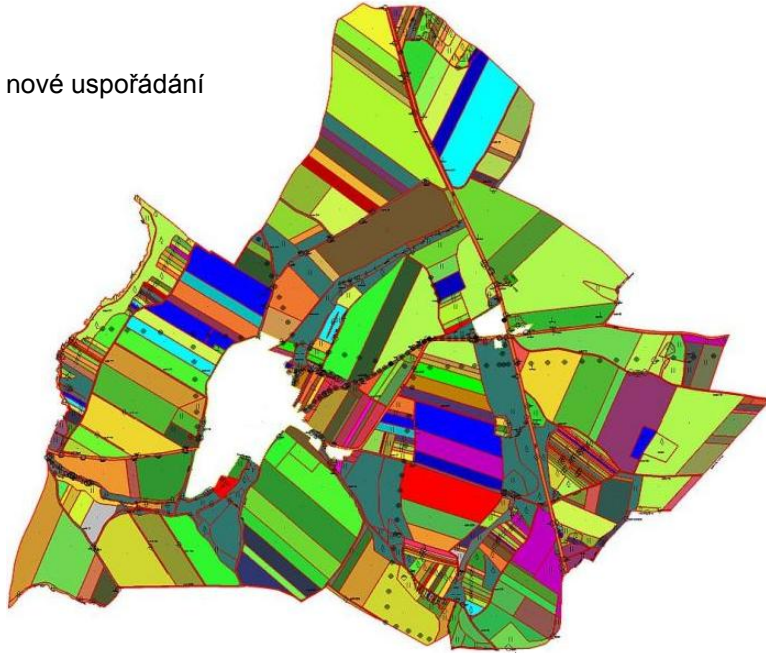
Komplexní pozemkové úpravy je možno začít dělat, jsou-li v celém katastrálním území zcela bezpečně vyřešeny vlastnické vztahy a jsou-li ujasněny záměry všech vlastníků půdy, co se svou půdou podniknou [23].

Tato forma pozemkových úprav sleduje komplexní prostorové a funkční uspořádání pozemků a vlastnických práv k nim a v souvislosti s tím řešení vodohospodářských a dopravních poměrů, opatření na ochranu a tvorbu životního prostředí. Zabezpečuje se jimi protierozní ochrana, systémy ekologické stability krajiny, provázanost území, vazby na investiční výstavbu, programy obnovy venkova a další celospolečenské zájmy v území [24]. Již v roce 1994 byly ukončeny dvě komplexní pozemkové úpravy, a to v okrese Kutná Hora a okrese Plzeň-jih, obec Olešná. V roce 2001 bylo v rámci ČR zahájeno celkem 480 komplexních pozemkových úprav, v rámci kterých byla realizována řada půdoochranných, vodohospodářských a ekostabilizačních opatření [3]. Ukázka komplexní pozemkové úpravy je na obrázku č. 18.

a) původní uspořádání

b) nové uspořádání

Obr. 18: Komplexní pozemková úprava v k.ú. Markvartice v okrese Jihlava, ukončena v roce 2000, zdroj [13].

Podle [14] KPÚ se provádějí tam, kde je:

- potřeba vyřešení rozporu mezi užíváním půdy a vlastnictvím;
- trvalá potřeba vyřešení komunikačního zpřístupnění pozemků a celých částí území (lesy, nivy atd.);
- degradační procesy na přírodních zdrojích v podobě neracionálního způsobu využívání (nevhodné zornění, absence trvalých travních porostů).

Komplexní pozemkové úpravy splňují všechny požadavky kladené na pozemkové úpravy zákonnými předpisy i potřebami venkova. Vycházejí z analýzy současného stavu krajiny a životního prostředí, dále z potřeb obce a požadavků orgánů a organizací, které komplexně řeší. Vydávané pozemky vycházejí z přesné bilance celého katastrálního území a přesnými metodami jsou určeny výměry i provedeno vytyčení. Jedině komplexními pozemkovými úpravami lze zabezpečit ochranu přírodních a kulturních hodnot krajiny [24].

A tak se téměř po sto letech od první pozemkové úpravy v české kotlině, přesně řečeno v Záhlnicích na Moravě, navázalo na opravdové pozemkové úpravy, které neměly za cíl pouze scelení rozdrobené držby, ale vycházely z osobního vztahu k půdě [3].

Zákon č. 284/1991 Sb. o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech byl novelizován. Poprvé tomu tak bylo v roce 1993, a to zákonem č. 38/1993 Sb.

Tato novela přinesla stanovení podmínek pro urychlené vytváření ucelených hospodářských jednotek z důvodu velkého zájmu provozování soukromého hospodářství. Další novelizací o čtyři roky později byl zákon č. 217/1997 Sb. Zde bylo upřesněno navázání na předpisy v oblasti katastru nemovitostí a zeměměřičství, dále byla do zákona zahrnuta pasáž týkající se udělování osvědčení k výkonu projektování pozemkových úprav.

10. Současné provádění pozemkových úprav

Od 1. 1. 2003 nabyl účinnosti nový zákon o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech č. 139/2002 Sb. a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o pozemkových úpravách), který provádí vyhláška č. 545/2002 Sb. o postupu při provádění pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav [12].

Pozemkové úpravy jsou definovány v § 2 zákona [29]. V něm se píše, že pozemkovými úpravami se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnání jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech se k nim uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se jimi zajišťují podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží pro obnovu katastrálního operátu a jako nezbytný podklad pro územní plánování.

Poprvé je v definici pozemkových úprav zdůrazněno, že jsou prováděny ve veřejném zájmu, což mělo mimo jiné váhu i pro rozhodování ústavního soudu. Zároveň je poprvé přímo v zákoně citován plán společných zařízení jako řešící veřejné zájmy v území.

Zákon se dále zabývá řízením o pozemkových úpravách, odbornou způsobilostí k projektování pozemkových úprav a soustavou pozemkových úřadů. Prováděcí vyhláška se zabývá postupem při provádění pozemkových úprav, průzkumnými a zajišťovacími činnostmi před zahájením pozemkových úprav, zeměměřičskými činnostmi a zpracováním návrhu nového uspořádání pozemků. Příloha k vyhlášce pak podrobně stanovuje náležitosti jednotlivých fází postupu při pozemkových úpravách [1].

10.1 Formy pozemkových úprav

Formy pozemkových úprav definuje zákon č. 139/2002 Sb. v § 4. Mají podstatný vliv na náležitosti zpracování pozemkových úprav, na jejich rozsah, finanční náročnost a způsob zahajování řízení a rozhodování v něm. V první řadě se jedná zejména o formu komplexní pozemkové úpravy. Tato forma už z titulu vyžaduje, že řešení bude komplexní, nikoliv jednoúčelová. Jejich rozsah bude širší

a náročnost jejich zpracování bude rozhodně vyšší. Další formou jsou jednoduché pozemkové úpravy. Jedná se o účelové řešení s omezeným rozsahem - část určitého katastrálního území. Zahajují se nejčastěji za účelem vyřešení pouze některých hospodářských potřeb - urychlené scelení pozemků, zpřístupnění pozemků [6].

V následujících tabulkách je počet zahájených a ukončených komplexních a jednoduchých pozemkových úprav v roce 2008.

a) Komplexní pozemkové úpravy

KPÚ	ukončené				zahájené a rozpracované			
	v roce 2008	celkově k 31.12.2008	v roce 2008	celkově k 31.12.2008	v roce 2008	celkově k 31.12.2008	v roce 2008	celkově k 31.12.2008
	počet	počet	ha	ha	počet	počet	ha	ha
Středočeský kraj	25	164	12 754	66 221	22	140	10 052	52 777
Jihočeský kraj	11	128	5 192	48 565	21	137	5 897	39 750
Karlovarský kraj	7	40	2 236	12 223	7	29	1 687	9 949
Plzeňský kraj	11	78	3 871	24 706	16	120	6 557	47 166
Liberecký kraj	1	13	793	4 383	6	25	2 248	9 387
Ústecký kraj	10	45	4 840	17 559	15	58	5 307	20 057
Královéhradecký kraj	11	74	3 816	26 506	11	47	7 276	23 588
Pardubický kraj	6	56	2 102	24 967	17	48	10 489	28 750
Jihomoravský kraj	12	128	9 282	74 101	23	99	15 161	65 029
Zlínský kraj	5	24	3 128	10 242	7	32	4 347	17 913
Kraj Vysočina	12	89	5 497	39 909	2	34	1 143	11 968
Olomoucký kraj	10	62	2 213	29 881	15	60	7 549	27 302
Moravskoslezský kraj	5	13	2 912	7 505	12	43	9 179	36 021
ČR celkem	126	914	58 636	386 770	174	872	86 890	389 656

b) Jednoduché pozemkové úpravy

JPÚ	ukončené				zahájené a rozpracované			
	v roce 2008	celkově k 31.12.2008	v roce 2008	celkově k 31.12.2008	v roce 2008	celkově k 31.12.2008	v roce 2008	celkově k 31.12.2008
	počet	počet	ha	ha	počet	počet	ha	ha
Středočeský kraj	13	642	1 091	15 920	4	14	2 570	3 746
Jihočeský kraj	7	225	3 056	19 187	12	36	3 183	25 884
Karlovarský kraj	9	80	531	1 389	4	5	41	1 080
Plzeňský kraj	8	305	760	81 794	8	32	114	14 981
Liberecký kraj	10	202	621	4 371	3	4	0	1 135
Ústecký kraj	4	243	997	24 497	2	31	609	8 407
Královéhradecký kraj	6	453	1 613	35 601	2	49	66	20 310
Pardubický kraj	0	39	0	1 583	0	8	0	1 991
Jihomoravský kraj	17	166	820	4 043	25	33	10 213	15 316
Zlínský kraj	4	432	317	2 867	0	7	0	766
Kraj Vysočina	1	131	102	4 391	0	19	0	4 437
Olomoucký kraj	10	349	54	7 526	2	4	51	29
Moravskoslezský kraj	3	91	13	6 346	1	6	1	1 421
ČR celkem	92	3 358	9 975	209 515	63	248	16 848	99 503

Tab. 1: Souhrnná bilance pozemkových úprav ke konci roku 2008, zdroj [6].

10.2 Předmět a obvod pozemkových úprav

Podle zákona [29] jsou předmětem pozemkových úprav všechny pozemky v obvodu pozemkových úprav bez ohledu na dosavadní způsob využívání a existující vztahy k nim.

Obvodem pozemkových úprav se rozumí území dotčené pozemkovými úpravami, které je tvořeno jedním nebo více celky v jednom katastrálním území. Bude-li to pro obnovu katastrálního operátu třeba, lze do obvodu pozemkových úprav zahrnout i pozemky, které nevyžadují řešení ve smyslu ustanovení § 2, ale je u nich třeba obnovit soubor geodetických informací. Je-li to k dosažení cílů pozemkových úprav vhodné, lze do obvodu pozemkových úprav zahrnout rovněž pozemky v navazující části sousedícího katastrálního území [6].

Podle vyhlášky [30] Pozemkový úřad postupuje při určení obvodu tak, že do obvodu zahrne pozemky, které posoudil jako nezbytné pro dosažení cílů pozemkových úprav a obnovy katastrálního operátu. V obvodu jsou pozemky, které lze směňovat, jakož i pozemky, u kterých se provádí pouze obnova souboru geodetických informací a které nejsou směnné.

10.3 Zpracovatelé pozemkových úprav

Odbornou způsobilost dle zákona [29] k projektování pozemkových úprav prokazují fyzické osoby oprávněním o odborné způsobilosti k projektování pozemkových úprav. Úřední oprávnění uděluje Ústřední pozemkový úřad na základě písemné žádosti.

10.4 Financování pozemkových úprav

Základním zdrojem financování pozemkových úprav jsou prostředky ze státního rozpočtu. Kromě pozemkových úprav a geometrických plánů, souvisejících především s restitučními případy, financuje rovněž aktualizaci BPEJ [3]. Na úhradě nákladů podle zákona [29] se mohou podílet i účastníci pozemkových úprav, popřípadě i jiné fyzické a právnické osoby, mají-li zájem na provedení pozemkových úprav. V případě, že provedení pozemkových úprav je vyvoláno v důsledku stavební činnosti, náklady hradí stavebník v závislosti na rozsah území dotčené stavbou.

Podstatným finančním zdrojem jsou prostředky z Programu rozvoje venkova, konkrétně osa I opatření 1.4 Pozemkové úpravy. Mezi ostatní finanční zdroje, které

také významně ovlivňují pozemkové úpravy v krajině, lze zařadit: OP Životního prostředí, Program revitalizace říčních systémů, Program péče o krajinu, Podpora obnovy přirozených funkcí krajiny, LIFE+, Finanční mechanismy EHP a Norska [3].

Podle zákona [29] do nákladů na pozemkové úpravy náleží náklady na přípravu zahájení pozemkových úprav, identifikaci parcel, místní šetření, zaměření skutečného stavu, vypracování návrhu, vytyčení pozemků, vyhotovení geometrických plánů, záznamů podrobného měření změn, popřípadě nového souboru geodetických informací, peněžité náhrady poskytované pozemkovým úřadem podle zákona o pozemkových úpravách, zřízení věcných břemen, realizace společných zařízení a technickou pomoc při vytváření ucelených hospodářských jednotek.

Ministerstvo zemědělství schválilo v únoru roku 2010 „Plán činnosti pozemkových úřadů, včetně potřeb finančního zabezpečení v letech 2010-2013“, který vypracoval Ústřední pozemkový úřad. Tento čtyřletý plán konkrétně rozpracovává koncepci pozemkových úprav a stanovuje základní problémové okruhy pro oblast pozemkových úprav. Plán určuje následující priority: restituce a vytyčování pozemků, činnosti související s realizací akcí ze zdrojů EU, pozemkové úpravy s vazbou na dohody se stavebníky liniových případně ostatních staveb a v přidělových oblastech, ostatní rozpracované pozemkové úpravy, případně další (nové) pozemkové úpravy [3]. Program čerpá z několika zdrojů: státní rozpočet (kapitola všeobecná pokladní správa – VPS), speciální konto pro financování pozemkových úprav zaměřených na protipovodňová opatření (PPEO), program rozvoje venkova (PRV), Ředitelství silnic a dálnic (ŘSD) Pozemkový fond (PF-ČR) a jiné. Finanční zdroje pro období 2010-2013 jsou uvedeny v tabulce 2.

Zdroje	2010-2013	z toho rok 2010
VPS	3 600 000	700 000
OSFA	780 000	117 000
PF ČR	1 000 000	360 000
ŘSD	900 000	100 000
PRV	2 580 000	507 000
Celkem	8 860 000	1 784 000

Tab. 2: Předpoklad finančních zdrojů pro období 2010-2013 (v tis. Kč), zdroj [3].

Podle zákona [28], ve znění pozdějších předpisů, může Pozemkový fond ČR poskytovat v okresech s nedokončeným přidělovým a scelovacím řízením finanční

prostředky na upřesnění nebo rekonstrukci přídělů, a to do výše 400 mil. Kč ročně, které lze čerpat postupně podle průběhu prací. Tyto prostředky využívá Pozemkový fond ČR na úhradu jednoduchých pozemkových úprav, kterými se provádí upřesnění a rekonstrukce přídělů.

Po vstupu do EU měla Česká republika možnost čerpat dotace z těchto strukturálních fondů: Evropský regionální a rozvojový fond (ERFD), Evropský sociální fond (ESF), Finanční nástroj pro podporu rybolovu (FIFG), Evropský zemědělský orientační a garanční fond (EAGGF). Pozemkové úpravy byly podporovány v rámci operačních programů Zemědělství.

Pro urychlení pozemkových úprav je třeba zajistit nejen vícezdrojové financování, ale také spolufinancování z řad dalších účastníků, a to jak z řad vlastníků, tak jejich uživatelů a obcí [3].

11. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se věnovala pozemkovým úpravám z hlediska historického vývoje. Jejich forma byla v každém období jiná, vždy byly nástrojem pro změnu vlastnictví a pro nové uspořádání pozemků. Jejich původním posláním bylo vhodné upořádání pozemků, zvětšení výměr jejich sloučením, vytvoření vhodných tvarů, návrh sítě polních cest, vytvoření podmínek pro zlepšení ekonomických výsledků v zemědělské výrobě. V současné době se pozemkové úpravy nezajímají pouze o vlastnictví a efektivní hospodaření, ale snaží se také vytvářet podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení ekologické stability krajiny.

V dřívějších dobách se snažil člověk krajinu maximálně využít, aby uspokojil své existenční potřeby. Ještě ve 12. století v období vnitřní kolonizace bylo 96% území naší země zalesněno. Postupem času byla původní přírodní krajina lidskou činností přeměněna na kulturní. Důvodem byl velmi rychlý růst populace. Rozloha zemědělské půdy se zvyšovala, a to především pálením a mýcením lesů.

V období velké kolonizace od 14. do 15. století se objevují tzv. lokátoři, pod jejichž vedením byly vytvářeny typové systémy polních plužin a zástavby vesnic.

Koncem 18. století se začalo projevovat chaotické rozdělování půdy z minulých století. Začaly vznikat pozemkové reformy. S nejvýznamnějším návrhem v té době přišel F. A. Raab. Podstatou této reformy bylo rozdělení panské půdy, hospodářských budov a dobytka do dědičného pachtu (nájmu) poddaným. Raabizační práce se již navrhovaly na mapě, která vznikla zaměřením výchozího stavu metodou měřického stolu.

V polovině 19. století bylo patentem zrušeno poddanství. Zemědělec se mohl stát svobodným majitelem půdy. Nastalo období relativní volnosti a svobody venkovského obyvatelstva, které však mělo i svou negativní stránku. Prodejem a rozdělováním půdy docházelo k jejímu drobení, což mělo za následek stále se zhoršující hospodářské výsledky zemědělství. Byla tak vyvolána éra scelovacích prací. Nejprve začalo dobrovolné scelování na Moravě pod vedením F. Skopalíka. Později, v roce 1883, byl vydán scelovací zákon a tím začalo úřední scelování.

V roce 1918 začíná období 1. pozemkové reformy. Byly přijaty tři zákony: záborový, přidělový a náhradový.

Počátkem padesátých let 20. století nastala éra socialistických pozemkových úprav. Zatímco předchozí typy pozemkových úprav byly založeny na vlastnických vztazích k půdě, podstatným rysem socialistických pozemkových úprav bylo upřednostňování práv uživacích a naprosté nerespektování vlastnických vztahů. Docházelo ke scelování pozemků do obrovských celků o výměrách až 10 000 ha, které vyhovovaly podmínkám velkovýroby.

Po roce 1989 začíná nová éra pro pozemkové úpravy. Po listopadových událostech se řešila otázka majetkových křivd, ke kterým došlo po roce 1948. Byla vydána řada zákonů týkajících se vlastnictví k půdě a pozemkových úprav. Vznikly dvě nové formy pozemkových úprav, a to jednoduché a komplexní.

Zásady provádění pozemkových úprav dnešního typu jsou upraveny zákonem č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech. Postup při provádění pozemkových úprav a náležitosti návrhu pozemkových úprav stanovuje vyhláška ministerstva zemědělství č. 545/2002 Sb. Je také vydán Metodický návod k provádění pozemkových úprav.

Budoucnost pozemkových úprav závisí především na finančních prostředcích. Všichni odborníci i politici se shodují na tom, že by pozemkové úpravy měly být provedeny v celé České republice, ale otázkou je, zda na ně bude dostatečné množství peněz.

V současné době je finančních prostředků pro provádění pozemkových úprav o něco více, než tomu bylo v minulých letech. Proto je v dnešní době větší počet zahájených pozemkových úprav.

Činnost člověka v krajině by měla směřovat k udržení rovnováhy mezi lidskou společností a životním prostředím. Právě pozemkové úpravy jsou jednou z možností, jak tohoto příznivého stavu dosáhnout.

Seznam literatury

Odborná literatura

- [1] BUMBA, J.: *České katastry od 11. do 21. století*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 190 s. ISBN 978-80-247-2318-1.
- [2] BURIAN, Zdeněk et al. *Almanach pozemkových úprav 1991-2001*. Praha: Českomoravská komora pro pozemkové úpravy, 2001, 234 s.
- [3] BURIAN, Zdeněk et al. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: Consult, 2011, 207 s. ISBN 80-903482-8-9.
- [4] ČERNÝ, Václav. *Pozemková reforma v XVIII. století*. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1928, 194 s.
- [5] DUMBROVSKÝ, Miroslav. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Brno: CERM, 2004, 263 s. ISBN 80-214-2668-3.
- [6] DOLEŽAL, Petr et al. *Metodický návod k provádění pozemkových úprav*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR – Ústřední pozemkový úřad, 2010, 170 s. č.j.: 10747/2010-13300.
- [7] HÁNEK, Pavel a Ilona JANŽUROVÁ. *Zeměměřiči v evropské a české historii pozemkových úprav*. Sborník 44. geodetických informačních dnů. Brno: Spolek zeměměřičů Brno 2008, s. 92-97.
- [8] JONÁŠ, František et al. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1990, 511 s. ISBN 80-209-0106-X.
- [9] JŮVA, Karel et al. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1978, 255 s.
- [10] KUBAČÁK, Antonín. *Život, dílo a odkaz průkopník pozemkových úprav Františka Skopalíka*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR - Ústřední pozemkový úřad, 1997, 32 s. ISBN 80-7084-142-7.
- [11] MARŠÍK, Zbyněk a Magdalena MARŠÍKOVÁ. *Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje*. 1. vyd. Praha: Libri, 2007, 192 s. ISBN 978-80-7277-318-6.
- [12] NĚMEC, Jiří. *Pozemkové právo a trh půdy v České republice*. 1. vyd. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 2004, 391 s. ISBN 80-86671-12-7.
- [13] NĚMEC, Jiří et al. *Pozemkové úpravy*. 2. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2011, 131 s. ISBN 978-80-7414-373-1.

- [14] NĚMEC, Jiří a Jaroslava VRÁBLÍKOVÁ. *Projektování pozemkových úprav*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2000, 227 s. ISBN 80-7044-302-2.
- [15] NĚMEČEK, Jaromír et al. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Českého vysokého učení technického, 1975, 300 s.
- [16] NĚMČENKO, Nikolaj. *Dějiny pozemkových úprav I*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1967, 24 s.
- [17] NĚMČENKO, Nikolaj. *Dějiny pozemkových úprav II*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1970, 41 s.
- [18] NĚMČENKO, Nikolaj. *Dějiny pozemkových úprav III*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1972, 38 s.
- [19] NĚMČENKO, Nikolaj. *Dějiny pozemkových úprav IV*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1976, 58 s.
- [20] RYBÁRSKY, Ivan, František ŠVEHLA a Erich GEISSÉ. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Bratislava: ALFA, 1991, 357 s. ISBN 80-05-00873-2.
- [21] REINÖHLOVÁ, Eva. *Pozemkové úpravy a obnova vesnice v Bavorsku ve srovnání s Českou republikou*. 1. vyd. Brno: Ústav územního rozvoje, 1998, 63 s.
- [22] ŠVEHLA, František a Miroslav VAŇOUS. *Pozemkové úpravy: úvodní část*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1987, 120 s.
- [23] ŠVEHLA, František a Miroslav VAŇOUS. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 1995, 146 s. ISBN 80-01-01277-8.
- [24] TOMAN, František. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Brno: Mendělova zemědělská a lesnická univerzita, 1995, 144 s. ISBN 80-7157-148-8.
- [25] VÁCHAL, Jan et al. *Pozemkové úpravy I*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2005, 102 s.
- [26] VLASÁK, Josef a Kateřina BARTOŠKOVÁ. *Pozemkové úpravy*. 1. vyd. Praha: České vysoké učení technické, 2007, 168 s. ISBN 978-80-01-03609-9.

Legislativa

- [27] Zákon č. 284/1991 Sb., o *pozemkových úpravách a pozemkových úřadech*.
- [28] Zákon č. 569/1991 Sb., o *Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších změn a doplňků*.
- [29] Zákon č. 139/2002 Sb., o *pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů*.
- [30] Vyhláška č. 545/2002 Sb., o *postupu při provádění pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav*.

Seznam obrázků

Obr. 1	Uspořádání způsobem centuriace	11
Obr. 2	Uspořádání území při použití způsobu strigace a skamnace	12
Obr. 3	Mezník s výstražným znamením	16
Obr. 4	Mezník s křížem	16
Obr. 5	Měření pomocí grafické stolové metody	18
Obr. 6	Raabova Instrukce pro inženýry	20
Obr. 7	Kopie raabizační mapy obce z roku 1779	21
Obr. 8	Výřez brouillonu – Ortvínovice 1785	21
Obr. 9	Titulní strana raabizačních Geometrických tabel	22
Obr. 10	Obsah knihy Geometrické tabely	22
Obr. 11	Pozemky nevhodných tvarů	25
Obr. 12	První dobrovolné scelování pozemků	29
Obr. 13	František Skopalík	30
Obr. 14	Ukázka scelování pozemků v obci Mezice	32
Obr. 15	Slučování zemědělských podniků	45
Obr. 16	Stav hospodářského obvodu před SHTÚP	46
Obr. 17	Hospodářský obvod po provedení SHTÚP	47
Obr. 18	Komplexní pozemková úprava	55

Seznam tabulek

Tab. 1	Souhrnná bilance pozemkových úprav ke konci roku 2008	58
Tab. 2	Předpoklad finančních zdrojů pro období 2010-2013	60